

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
FINANČNA SVOBODA

Ljubljana, februar 2005

GREGOR KVAS

IZJAVA

Študent Gregor Kvas izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Aleša Berka in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	FINANČNA SVOBODA	2
2.1	KVADRANT DENARNEGA TOKA	3
2.2	MOČ GRADNJE "CEVOVODOV"	6
3	OSEBNO PREMOŽENJE IN OVIRE ZA NJEGOVO RAST	6
3.1	NERAZUMNO RAZPOREJANJE OZIROMA TROŠENJE DENARJA	7
3.2	INFLACIJA	8
3.3	DAVKI.....	9
3.4	VISOKE OBREMENTITVE OSEBNIH DOHODKOV	10
3.5	PRETIRANO IGRANJE IGER NA SREČO	11
3.6	FINANČNE GOLJUFIJE	11
4	UČINKOVITO UPRAVLJANJE Z OSEBNIM PREMOŽENJEM	13
4.1	FINANČNO PLANIRANJE	13
4.1.1	<i>Opredelitev ciljev</i>	14
4.1.2	<i>Proračun - obvladovanje stroškov</i>	14
4.1.3	<i>Povečanje prihodkov</i>	16
4.1.4	<i>Različne oblike varčevanja in investiranja</i>	17
4.1.4.1	Bančne vloge	19
4.1.4.2	Delnice in obveznice	19
4.1.4.3	Vzajemni skladi	23
4.1.5	<i>Zavarovanje osnovne socialne varnosti</i>	25
4.1.6	<i>Davčni vidik</i>	27
4.2	VZGOJA OTROK O OSEBNIH FINANCAH	28
4.3	VLOGA FINANČNIH SVETOVALCEV.....	29
5	DOSEGANJE FINANČNE NEODVISNOSTI	30
5.1	RAVNI FINANČNE NEODVISNOSTI.....	30
5.1.1	<i>Finančna zaščita</i>	31
5.1.2	<i>Finančna varnost</i>	31
5.1.3	<i>Finančna svoboda</i>	32
5.2	OPTIMALNA STRATEŠKA SESTAVA PREMOŽENJA	32
5.2.1	<i>Osebni finančni cilji</i>	33
5.2.2	<i>Trenutne in pričakovane finančne razmere</i>	33
5.2.3	<i>Odnos do tveganja</i>	34
5.2.4	<i>Znanje in izkušnje</i>	34
5.3	KONKRETNI PRIMER DOSEGANJA FINANČNE SVOBODE.....	35
5.3.1	<i>Višina dohodkov</i>	35
5.3.2	<i>Sestava premoženja</i>	35
5.3.3	<i>Višina pokojnine</i>	36
5.3.4	<i>Rezultat modela</i>	37
6	SKLEP	39
	LITERATURA	41
	VIRI	42

1 UVOD

Za večino ljudi predstavlja upravljanje z denarjem precej neznano področje. Ne zavedajo se, kako pomembno vlogo igra denar oziroma njegovo pomanjkanje. Namesto, da bi sami poskrbeli za svojo blaginjo, se zanašajo na državo, da jim bo zagotovila dovolj visoke pokojnine in nadomestila v primeru zmanjšanja ali izpada dohodkov. Sodobni trendi v globalnem gospodarstvu potrjujejo, da temu ne bo tako. Pokojnine se bodo zniževale in življenjski standard bo lahko tistim, ki ne bodo poskrbeli za svojo starost, precej upadel. Spoznanje, da je ne glede na poklic, ravno znanje o financah zelo pomemben korak k zagotovitvi socialne varnosti in s tem k bolj zadovoljnemu in brezskrbnemu življenju, ni ravno razširjeno.

Diplomsko delo je zastavljeno tako, da bi si bralec z njim lahko pomagal pri upravljanju osebnega premoženja in razumevanju različnih možnosti za izboljšanje svojega finančnega položaja. Delo skuša podati odgovor na vprašanje, zakaj ima toliko ljudi težave z denarjem. Kljub temu, da mnogi od njih veliko zaslužijo, ne uspejo prihraniti praktično ničesar. Namen dela je prikazati, kako se lahko ljudje rešijo finančnih problemov in si s spremembo načina razmišljanja in delovanja začnejo ustvarjati premoženje, ki jim bo zagotavljalo varnost ter posledično finančno svobodo. Treba je poudariti, da večina literature, ki obravnava temo finančne svobode in upravljanja z osebnim premoženjem, bazira na priročnikih, ki vsebujejo zgolj nasvete in izkušnje njihovih avtorjev. Diplomsko delo je zato bolj praktične narave in vsebuje vrsto konkretnih napotkov, v smislu učinkovitega in preudarnega ravnanja s premoženjem. Vsebuje tudi določene predpostavke, saj univerzalen recept za doseg finančne svobode ne obstaja. Potrebno se je namreč prilagoditi vsakemu primeru posebej.

Diplomsko delo je razdeljeno na štiri glavna tematska področja. V prvem delu je opredeljen pojem finančne svobode in prednosti finančno svobodnega človeka. Vsebuje primerjavo pojmovanja in principa finančne svobode dveh različnih avtorjev. Sledi drugi del, ki definira osebno premoženje ter prikazuje ovire oziroma dejavnike, ki zavirajo rast osebnega premoženja. V tretjem delu je opisan in na korake razčlenjen sam proces upravljanja z osebnim premoženjem, od načrtovanja proračuna, obvladovanja odhodkov in povečanja prihodkov, do osnovnih oblik varčevanja in investiranja, katerih poznavanje je obvezno za uspešno upravljanje z osebnim premoženjem. Na tem mestu je razložen tudi davčni vidik investiranja in instrumenti za zavarovanje osnovne socialne varnosti. Četrti del obravnava doseganje finančne neodvisnosti na način, da najprej opredeli ravni finančne neodvisnosti, nato opredeli optimalno strateško sestavo premoženja, na koncu pa se omeji na konkreten primer doseganja finančne svobode. Ta del vsebuje preverjanje zanimive hipoteze o doseganju finančne svobode. Gre namreč za vprašanje ali lahko povprečen Slovenec z visokošolsko izobrazbo postane finančno svoboden. Pri tem so podani konkretni napotki za sestavo zanj optimalne strateške sestave premoženja, predpostavljeni njegovi dohodki ter izračunana višina pokojnine, ki naj bi jo le-ta prejemal iz naslova obveznega pokojninskega zavarovanja.

2 FINANČNA SVOBODA

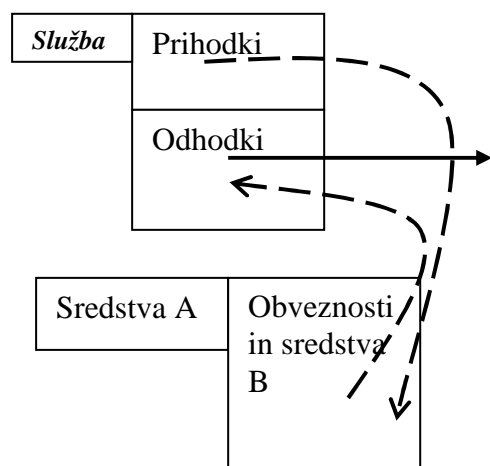
Najbolj primerna definicija finančne svobode je, da predstavlja stanje, ko človek ni več odvisen od svojega dela (plače, pokojnine). Ne glede na to, ali kaj zasluži z delom, lahko mirno živi naprej v okviru svojega življenjskega standarda. V praksi to pomeni, da njegovi pasivni prihodki¹ presegajo njegove življenjske stroške (Kiyosaki, 2002, str. 43-45).

Za doseg finančne svobode je bistvenega pomena poznavanje razlike med sredstvi², ki prinašajo pozitiven denarni tok – prihodki od tega premoženja so višji od njegovih stroškov, ter sredstvi³ in obveznostmi, ki povečujejo odhodke posameznika. V prvo skupino sredstev sodijo na primer:

- vrednostni papirji, ki prinašajo obresti, dividende,
- nepremičnine, ki so dane v najem,
- pravice iz intelektualne lastnine.

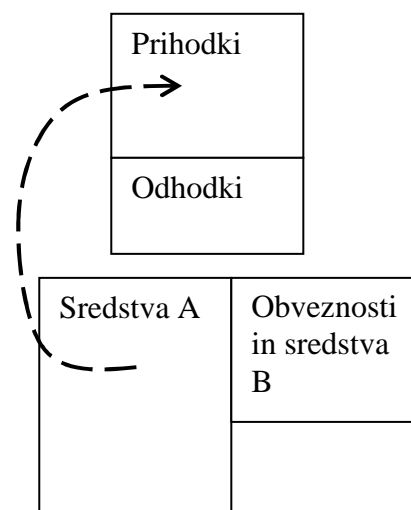
Avtomobili, jahte in druge luksuzne dobrine spadajo med sredstva, ki ne prinašajo dohodka⁴, njihova vrednost s časom povečini upada, povzročajo pa tudi stroške vzdrževanja. Ta sredstva tako že sama po sebi povečujejo odhodke posameznika, če pa jih le-ta financira z dolgom, je učinek še bolj izrazit, saj mora v tem primeru plačevati tudi obresti na posojilo. V sliki 1 je razvidno, kako obveznosti (dolgovi) in sredstva, ki povzročajo negativen denarni tok, bremenijo finančni izkaz in zmanjšujejo razpoložljiv dohodek finančno nesvobodnih ljudi. Slika 2 prikazuje izkaz denarnih tokov finančno svobodnega človeka, kjer mu dohodek generirajo njegova sredstva, torej je neodvisen od svojega dela.

Slika 1: Denarni tokovi fin. nesvobodnih ljudi

Vir: Lastni prikaz.

Slika 2: Denarni tokovi fin. svobodnih ljudi

Vir: Lastni prikaz.

¹ Pasivne prihodke predstavljajo prihodki, ki ne izvirajo iz dela in niso od njega odvisni.

² Sredstva A.

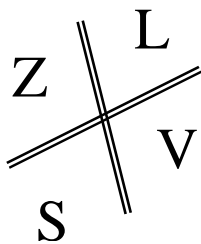
³ Sredstva B.

⁴ Pod predpostavko, da niso dana v najem ali se z njimi kako drugače ne pridobiva prihodek.

2.1 Kvadrant denarnega toka

Zelo pomembno za izboljšanje finančnega položaja je tudi razumevanje kvadranta denarnega toka, ki ga prikazuje slika 3. Kvadrant denarnega toka je zanimiv pristop avtorja Kiyosakija, ki je v svojem delu z enakim naslovom dobro razložil ta princip (Kiyosaki, 2002). Poznavanje le-tega je bistvenega pomena za bralca, ker mu služi kot osnova za razumevanje različnih denarnih tokov. Namen tega poglavja je prikazati prednosti določene strukture denarnih tokov in spodbuditi bralca, da bo temu primerno spremenil svoj način razmišljanja in delovanja v smer izboljšanja finančnega stanja oziroma celo do finančne svobode.

Slika 3: Kvadrant denarnega toka

Legenda:

Z - zaposleni

S - samozaposleni

L - lastnik podjetja

V - vlagatelj

Vir: Kiyosaki, 2002, str. 25.

Posameznik se nahaja v vsaj enem od štirih polj kvadranta. Njegov položaj v kvadrantu določa smer, iz katere mu priteka denar. Največ ljudi je odvisnih od plače in so potemtakem zaposleni ali samozaposleni (obrtniki, zobozdravniki, odvetniki,...). Oboji so na levi strani kvadranta. Na desni strani kvadranta so tisti, ki denar pretežno pridobivajo z vlaganji oziroma ga prejema od podjetij v njihovi lasti. Posameznik mora ugotoviti, v katerem polju se nahaja, da bi lažje napredoval. Finančno neodvisen lahko postane na vsakem od štirih polj, vendar mu bo na poljih *L* in *V* to uspelo hitreje.

Glavne razlike so razvidne iz besed, ki jih ljudje govorijo, saj le-te razkrivajo njihove temeljne vrednote. Človek iz polja *Z* oziroma zaposleni si želi varne zaposlitve s solidno plačo. Beseda "varno" se pogosto porodi kot odgovor na občutek strahu. Kadar gre za denar in službo, zaposleni enostavno sovraži občutek strahu, ki prihaja z gospodarsko negotovostjo. Zaposleni so lahko direktorji ali hišniki v podjetju. Ne gre toliko za delo, ki ga opravljajo. Pomembnejša jim je pogodba z osebo ali podjetjem, kjer opravljajo službo.

S (samozaposleni) so ljudje, ki hočejo biti "sam svoj šef". Nočejo, da je njihovo plačilo odvisno od drugih ljudi. Trdo delajo in za svoje delo pričakujejo pošteno plačilo. V to skupino sodijo dobro izobraženi specialisti, kot so zdravniki, odvetniki, zobozdravniki, trgovci z nepremičninami ali samostojni podjetniki, ki imajo v lasti kakšno delavnico, čistilnico, trgovino. Samozaposleni so običajno perfekcionisti. Vse želijo narediti izjemno dobro. Prepričani so, da so prav oni najbolj sposobni za opravljanje nekega dela, zato ga nočejo nikomur prepustiti. Pogosto imajo težave pri najemanju drugih ljudi, ki naj bi opravili njihovo delo. Ljudje iz skupine *S* tudi neradi poučujejo in uvajajo v posel druge, kajti učenci lahko

kmalu postanejo konkurenti, zato se še bolj ženejo in vse opravijo sami. Veliko jim pomeni neodvisnost in svoboda pri opravljanju dela ter priznanje, da so strokovnjaki na svojem področju.

Ljudje iz skupine *L*, lastniki podjetja, delo rade volje zaupajo drugim. Vodilo teh ljudi je: Zakaj bi se sami ukvarjali s to nalogo, ko pa lahko zanjo koga najamejo. Pa še bolje od njih jo bo opravil, če je dober strokovnjak. Pripadniki skupine *L* se radi obdajo z ljudmi iz vseh štirih skupin – z zaposlenimi, samozaposlenimi, lastniki podjetij in vlagatelji. Kdor želi biti uspešen lastnik podjetja, se mora naučiti tako vodenja, ki predstavlja sposobnost iz ljudi izvabiti najboljše, kot tudi tehničnih spretnosti, med katere spadajo osnove trženja, prodaje, računovodstva, proizvodnje in pogajanj. Osredotočen mora biti na poslovni sistem in ne na izdelek ali storitev.

Pravi lastnik podjetja je lahko odsoten leto dni in ko se vrne, ugotovi, da podjetje posluje še uspešneje in z več dobička kot prej. Če bi to storil samostojni podjetnik, se po enem letu ne bi imel kam vrniti, kajti posla ne bi bilo več. Preprosto povedano je razlika v tem, da je samozaposleni lastnik svoje službe, lastnik podjetja pa je lastnik sistema in najema usposobljene ljudi, ki ta sistem upravljajo. "S" je sistem, zato ga ne more zapustiti. Dober primer za ponazoritev je zobozdravnik. Če nekoga boli zob, obišče zobozdravnika; ta ga pozdravi in za to dobi plačilo. Običajno lahko zobozdravnik sam opravi vse delo, vendar, ko se odpravi na dopust, zaslužka nima. Lastnikom podjetij ni potrebno biti stalno prisoten v podjetju, kajti v lasti imajo sistem. Denar priteka tudi, če njih ni zraven.

Vlagatelji *V* z denarjem ustvarjajo denar. Denar dela zanje in jim prinaša tekoče prihodke. Med te prihodke uvrščamo na primer obresti ali dividende, ki jih prejemajo od delnic in obveznic, neto denarne tokove od sredstev, ki jih dajejo v najem in podobno. Glavni pokazatelj, ali nekdo sodi v polje *V*, je odgovor na vprašanje, koliko prihodka ustvari v tem polju. Opravljena raziskava pokaže, da bogati ljudje 70 odstotkov denarja zaslužijo z vlaganji – torej v polju *V* in manj kot 30 odstotkov v polju *Z*. Vendar tudi kot zaposleni delajo v lastnem podjetju. Eden izmed razlogov, da lahko posameznik v polju *V* hitreje doseže finančno svobodo, se skriva v davkih: povsem zakonito lahko z vlaganji zasluži veliko denarja, a plača zelo malo davkov. To je možno, ker je ta denar nastal v stolpcu sredstev (delnice, obveznice...) in ne v stolpcu prihodkov (plača). Do denarja pride kot vlagatelj, ne kot zaposleni. Plače so večinoma obremenjene z visokimi prispevki, davkom iz dobičkov od investicij pa se preudarni vlagatelj lahko skoraj v celoti izogne. Kolikšna je obremenitev slovenske plače je obravnavano v poglavju 3.4, davčna ureditev v Sloveniji glede vlaganj pa je razložena v razdelku 4.1.6. Ne glede na to, v katerem polju posameznik zasluži večino svojega denarja, mora nekega dne priti v polje *V*, če želi biti finančno svoboden.

Predstavljena so bila vsa štiri polja kvadranta denarnega toka. Kvadrant pojasnjuje, kako lahko posameznik zasluži svoj denar: kot zaposleni (*Z*), samozaposleni (*S*), lastnik podjetja (*L*) ali kot vlagatelj (*V*). Na sliki 4 so povzete razlike med posameznimi polji (Kiyosaki, 2002, str. 9-57).

Slika 4: Razlike med posamezniki v različnih poljih kvadranta denarnih tokov

Vir: Kiyosaki, 2002, str. 41.

Lastniki podjetij in vlagatelji uporabljajo dva vzvoda, ki jim pomagata bogateti:

- čas drugih ljudi in
- denar drugih ljudi.

Klasičen primer izkoriščanja moči časa je zaposlovanje dodatne delovne sile. Če nekdo želi na primer odpreti restavracijo, bi bilo nemogoče, da bi sam delal kot gostitelj, natakar, kuhar, pomivalec posode in knjigovodja. Hkrati je lahko le na enem mestu, zato najame usposobljene ljudi, ki zanj opravljajo določena dela. Od dohodkov restavracije odšteje stroške, ustvarjen dobiček pa ostane njemu. S pomočjo časa drugih ljudi je ustvaril dobiček (Hedges, 2001, str. 64-65).

Primer izkoriščanja moči denarja so investicije na borzi. Warren Buffett, ki je eden najbogatejših ljudi na svetu, je svoje bogastvo nakopičil tako, da je izkoristil moč denarja in sicer z denarjem drugih ljudi. Pri tem so poleg njega obogateli tudi njegovi investitorji. Moč izkoriščanja denarja dobro ponazarja podatek, da bi bila investicija 10.000 ameriških dolarjev leta 1965 v Buffettove delnice podjetja Berkshire Hathaway, leta 1998 vredna kar 51 milijonov dolarjev (Hedges, 2001, str. 64-65).

Tudi v polju *S* je možno biti uspešen, vendar je problem v tem, da uspeh pomeni več garanja. Če samozaposleni želi doseči boljše rezultate, mora v delo vložiti več časa in napora. Uspeh v polju *L* pa pomeni le širitev sistema in zaposlitev več ljudi.

Za uspeh na desni strani je potrebna drugačna miselna naravnost in druge tehnične spretnosti. Kdor je dovolj prožen in prilagodljiv ter pripravljen spremeniti svojo miselnost, bo lažje postal finančno svoboden oziroma si zagotovil finančno varnost. Za nekatere ljudi je morda to pretežko, saj so s svojim mišljenjem prikovani v enem polju.

2.2 Moč gradnje "cefovodov"

Princip kvadranta denarnega toka lahko primerjamo s principom avtorja Burka Hedgesa, ki je v svojem delu Finančna svoboda opredelil gradnjo "cefovodov" kot pot do finančne svobode. Cefovod definira podobno kot Kiyosaki pasivni prihodek – stalni dodatni prihodek, ki ga prejema posameznik, ne glede na to, ali je vanj vložil svoj čas (Hedges, 2001, str. 36).

Za boljše razumevanje tega principa je zanimiva zgodba o dveh mladeničih, ki ju je neka vas najela, da bi jo oskrbovala z vodo iz jezera, oddaljenega kakšen kilometer in pol. Eden od mladeničev je začel vodo prinašati v vedrih, drugi pa je gradil cefovod. Na koncu je veliko več zaslužil prav mladenič, ki je zgradil cefovod. Preko cefovoda je voda pritekala v vas tudi medtem, ko je jedel, spal in ob koncu tedna. Več vode v vasi je pomenilo več denarja v njegovih žepih. S tem pa se ni zadovoljil, saj je želel še druge naučiti graditi cefovode, da bi jih lahko napeljali v vse vasi v državi in končno v vse vasi na svetu. Medtem je drugi mladenič od prenašanja težkih veder postal ves sključen in zgaran, poleg tega pa je zaradi cefovoda izgubil tudi svojo "sanjsko" službo prenašalca veder (Hedges, 2001, str. 19-29).

Težava nosačev veder je v tem, da se dotok denarja ustavi v trenutku, ko nehajo nositi vedra. To pomeni konec sanj o varni, zagotovljeni službi. Nevarnost ki jim preti je v tem, da je njihov zaslužek začasen, namesto da bi bil stalen. Ujeti so v pasti – čas za denar, saj v primeru, ko ne morejo trgovati s svojim časom, ne dobijo denarja. Cefovodi so človekove rešilne niti, ker mu omogočajo, da se reši iz te pasti. Predstavljajo sistem, ki mu omogoča stalno plačilo, ne glede na vložen čas. Ko gradi cefovod, sicer opravlja delo, vendar je le-to enkratno, zanj pa bo neprestano nagrajevan. Cefovodi so odprti 24 ur na dan, vse dni v letu. To pomeni, da bo za opravljeno delo plačan tudi med prostim časom, v obdobju upokojitve in medtem ko je bolan ali poškodovan. To je moč stranskega prihodka (Hedges, 2001, str. 33-37).

Primerjava principa gradnje cefovodov s kvadrantom denarnega toka pokaže, da imata oba avtorja podobno mišljenje o tem, kaj je finančna svoboda in kako jo lahko posameznik doseže. Prenašalci veder imajo lastnosti ljudi na levi strani kvadranta denarnega toka, graditelji cefovodov pa ustrezajo opisu lastnikov podjetja in vlagateljev, saj si z izgradnjo investicijskega cefovoda ali lastnega podjetja, želijo zagotoviti osebno in finančno neodvisnost ter varnost, ki traja celo življenje. Oba tudi poudarjata prednosti, ki jih prinaša izkoriščanje moči denarja in časa. Naloga posameznika je, da čim prej najde mehanizem za izkoriščanje le-teh.

3 OSEBNO PREMOŽENJE IN OVIRE ZA NJEGOVO RAST

Osebno premoženje je vse materialno in finančno premoženje, ki ga ima posameznik v lasti in ni posredno ali neposredno v lasti drugega. Od osebnega premoženja mora odšteti vse

finančne obveznosti oziroma dolgove, ki so bili ustvarjeni zaradi nakupa nekaterih dobrin. Osebno premoženje je opredeljeno tudi kot orodje, s katerim si posameznik kupuje materialne dobrine, zadovoljuje svoje potrebe in si zagotavlja socialno in finančno varnost. Posameznikovo premoženje omogoča varnost in kvalitetno življenje tudi njegovi družini – partnerju, staršem in potomcem, ki jim lahko omogoči boljše življenje in poskrbi vsaj za osnovo za njihovo bodoče osebno premoženje (Donos, 2004, str. 1-5).

Preudarno gospodarjenje z osebnim premoženjem zahteva poleg plemenitenja denarja tudi izogibanje dejavnikom, ki zavirajo njegovo rast. Če se jim hoče posameznik izogniti, jih mora najprej poznati. Največji uničevalci osebnega premoženja so:

- nerazumno trošenje denarja,
- inflacija,
- davki,
- visoke obremenitve osebnih dohodkov,
- pretirano igranje iger na srečo,
- finančne goljufije.

Nekaterim uničevalcem se je možno izogniti z dobrim poznavanjem zakonodaje, drugim pa se je treba zavestno izogibati oziroma se jim odreči.

3.1 Nerazumno razporejanje oziroma trošenje denarja

Eden izmed največjih uničevalcev osebnega premoženja so ravno ljudje sami s svojim nerazumnim vedenjem – sem spadajo nepotrebni nakupi, nepremišljena uporaba kreditov in kreditnih kartic, plačevanje drage najemnine, nepremišljene in slabe investicije, varčevanje v "nogavici" in drugo.

Nepotrebni nakupi: Parettovo načelo pravi, da posameznik 80 odstotkov stvari uporablja le 20 odstotkov vsega časa, oziroma da 20 odstotkov stvari uporablja 80 odstotkov časa. Trgovci ga želijo z različnimi marketinškimi prijemi prepričati v nakup nečesa, kar sploh ne potrebuje. Posameznik mora najprej zmanjšati takšne nakupe ter kupovati le, kar resnično potrebuje (Donos, 2004, str. 6).

Včasih je kredit nujno potreben, da si posameznik pomaga iz določene situacije ali da začne nov posel. Vendar, ali je res potrebno kupiti drag avto na kredit? Argument za bi bil, da si človek avta drugače ne bi mogel privoščiti. Vendar to velja samo za prvi avto. V življenju pa bo posameznik vozil okoli deset različnih avtomobilov, če jih menja na pet let. Ker vsak avto na kredit preplača za približno 40 odstotkov, na ta način v življenju štiri avtomobile podari posojilodajalcem, posrednikom in zavarovateljem (Balkovec, 2000, str. 18-22).

Nevarnost pri ustvarjanju premoženja pomeni tudi plačevanje visoke najemnine. Za stanovanje, vredno na primer 20 milijonov tolarjev, se plačuje najemnina približno 100.000

tolarjev na mesec. Če velja predpostavka, da se vrednost stanovanja in najemnina spreminjata tako, da razmerje med njima ostane enako, najemodajalec v slabih 17 letih plača lastniku toliko najemnin, da bi lahko že imel lastno stanovanje. Namesto tega njemu in njegovi družini po letih plačevanja najemnin ne ostane nič. Najemodajalec pa ima od tega toliko denarja, da si lahko kupi še eno tako stanovanje (Balkovec, 2000, str. 18-22). Strogo ekonomsko gledano je pri trenutnih cenah nepremičnin, najem v nekaterih primerih racionalnejša odločitev od nakupa. Rezultati opravljene analize (Pavlin, 2003, str. 46-48) potrjujejo, da se za 10- ali 20-letno obdobje stanovanje bolj splača najeti in denar za nakup stanovanja vložiti v nizko tvegane naložbe. Kljub temu pa ima nakup prednost pred najemom, saj daje posamezniku in njegovi družini večjo varnost, v daljšem obdobju pa se finančne prednosti najema zmanjšujejo. Poleg tega obstaja nevarnost, da bo nediscipliniran posameznik naloženo premoženje v primeru najema porabil za nakup drugih dobrin.

Varčevanje v nogavici, ki je bilo v preteklosti v Sloveniji zelo razširjeno, je še ena oblika nespametne razporeditve premoženja. Slabosti tega pristopa se kažejo v vplivu časa na vrednost denarja, ki ga obravnava naslednje poglavje o inflaciji.

3.2 Inflacija

Inflacija pomeni padec kupne moči denarja – za enako denarja lahko posameznik kupi manj, kot je v preteklosti. Pojavlja se v vsakem gospodarstvu, še posebej pa v razvijajočih se državah kot je (bila) Slovenija. Ne glede na to, v kateri valuti varčuje, je posameznik v nevarnosti pred inflacijo. Zaščititi ga ne morejo niti banke ali zavarovalnice, ki ponujajo posle z devizno klavzulo. Res je samo to, da ima v primeru varčevanja v evrih nižjo inflacijsko stopnjo, kot jo ima pri varčevanju v tolarjih. Statistična inflacija je v EU od avgusta 2003 do avgusta 2004 znašala 2,1 odstotek (Statistics in focus, 2004, str. 4). Pomembno je poudariti, da se življenjske dobrine, ki jih človek vsakodnevno potrebuje, pogosto dražijo nad statistično inflacijo. Na primer v letu 1998 so se pri 6,5-odstotni inflaciji storitve za delovanje vozila podražile za 49,6 odstotka, električna energija za 17,7 odstotka, izobraževanje za 15,1 odstotka, cestni prevoz potnikov za 14,3 odstotka, komunalne storitve 13 odstotkov, gorivo 11,2 odstotka in tako dalje (Balkovec, 2000, str. 23-27).

Kako inflacija vpliva na realno vrednost denarja v različno dolgih časovnih obdobjih, je prikazano v tabeli 1.

Tabela 1: Realna vrednost ene denarne enote pri različnih inflacijskih stopnjah

Leta	3%	4%	5%	7%	9%	11%
0	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
1	0,971	0,962	0,952	0,935	0,917	0,901
2	0,943	0,925	0,907	0,873	0,842	0,812
3	0,915	0,889	0,864	0,816	0,772	0,731
4	0,888	0,855	0,823	0,763	0,708	0,659
5	0,863	0,822	0,784	0,713	0,650	0,593
6	0,837	0,790	0,746	0,666	0,596	0,535
7	0,813	0,760	0,711	0,623	0,547	0,482
8	0,789	0,731	0,677	0,582	0,502	0,434
9	0,766	0,703	0,645	0,544	0,460	0,391
10	0,744	0,676	0,614	0,508	0,422	0,352
15	0,642	0,555	0,481	0,362	0,275	0,209
20	0,554	0,456	0,377	0,258	0,178	0,124
25	0,478	0,375	0,295	0,184	0,116	0,074
30	0,412	0,308	0,231	0,131	0,075	0,044
35	0,355	0,253	0,181	0,094	0,049	0,026
40	0,307	0,208	0,142	0,067	0,032	0,015

Vir: Lastni izračuni.

Ob predpostavljene inflacijski stopnji 5 odstotkov, se bo realna vrednost ene denarne enote v štiridesetih letih zmanjšala na 0,142 denarne enote, oziroma za približno sedemkrat. Človek, čigar plača je danes 1000 evrov, bo moral ob taki stopnji inflacije, čez štirideset let zaslužiti vsaj 7040 evrov, da bo imel enako kupno moč. Denar je torej vsak dan manj vreden in tega dejstva se je treba dobro zavedati. Osebno premoženje je potrebno zavarovati pred inflacijo, sicer bo vsako leto vredno realno manj. Vsi, ki so se, ali se bodo odločili varčevati za dodatno pokojnino, morajo upoštevati učinek inflacije. Mesečna renta v višini na primer 700 evrov, ki jo v zavarovalnici ali banki obljublja po koncu 40-letnega varčevanja, bo v resnici realno vredna le okoli 100 današnjih evrov (ob veljavnosti zgornje predpostavke). Velika večina bo razočarana, saj jim ravno zaradi inflacije, na ta način ne bo uspelo pridobiti želene finančne varnosti.

3.3 Davki

Pobiranje davkov je poleg tiskanja denarja, edina možnost, da država pride do denarja. Davkom se posameznik ne more izogniti. Spoštovati mora davčno zakonodajo, vendar lahko z dobrim poznavanjem le-te ali s pomočjo davčnega svetovalca, plača manj davkov (Balkovec, 2000, str. 26).

Priporočljivo je dosledno shranjevati vse račune, ki na koncu leta pomenijo davčno olajšavo. Prav tako je zelo pomembno spoštovanje rokov za oddajo napovedi, tako za osebno odmero dohodnine kot za kapitalске dobičke, poslovanje podjetja in drugo. V primeru neodane ali nepravčasno oddane davčne napovedi so kršitelji kaznovani z denarno kaznijo. Davčni vidik investiranja v različne naložbe ter spremembe, ki jih prinaša nova dohodninska zakonodaja v Sloveniji, so podrobno opisane v poglavju 4.1.6.

3.4 Visoke obremenitve osebnih dohodkov

Plače zaposlenih so obremenjene z različnimi prispevki. Največji del prispevkov gre za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje ter akontacijo dohodnine. V Sloveniji v povprečju predstavljajo prispevki in akontacija dohodnine 37,3 odstotkov bruto plače (Bilten Banke Slovenije, 2004, str. 104), vendar se z višjimi dohodki delež teh prispevkov v plači še povečuje. V ekstremnih primerih lahko ta delež doseže celo 60 odstotkov bruto plače (SRC.SI, 2004).

V primeru neto plače 250.000 tolarjev na mesec, izračun pokaže, da je bruto plača 427.147 tolarjev. Prispevki in akontacija dohodnine znašajo 177.147 tolarjev oziroma 41,5 odstotka bruto plače. Celotni strošek delodajalca, ki vključuje tudi davke na izplačane plače, je pri enaki neto plači 529.235 tolarjev, kar pomeni, da je v tem primeru skupna obremenitev delojemalca in delodajalca 65,4 odstotka bruto plače. Pri zelo visokih plačah lahko skupna obremenitev doseže celo 90 odstotkov bruto plače (SRC.SI, 2004).

Revija Forbes Global, ki vsako leto meri tako imenovani indeks obdavčitve dela in dohodkov (Tax Misery Index) po posameznih državah, je leta 2003 prvič vključila tudi Slovenijo. Indeks pokaže, da velja v Sloveniji višja stopnja obdavčitve kot na primer v Nemčiji in je visoko nad povprečjem desetih na novo priključenih članic EU. Avtor članka še posebej izpostavi Slovenijo kot državo z izjemno visoko maksimalno davčno stopnjo na dohodke posameznika in hitro progresivnostjo (Anderson, 2003, str. 30-32).

Obremenitve plač so tisti uničevalec premoženja, na katerega nima posameznik nobenega vpliva in je odvisen od države. Bolj zaskrbljujoče je to, da obremenitve v mnogih državah dolgoročno naraščajo. Sredi šestdesetih let je bila povprečna obremenitev nemške plače okoli 30 odstotkov, sredi devetdesetih let pa prek 45 odstotkov (Balkovec, 2000, str. 23). Tudi v Sloveniji je trend pri obremenitvi plač naraščajoč in se bo, že zaradi demografskih sprememb, verjetno nadaljeval tudi v prihodnosti.

To potrjuje tudi poročilo Evropske centralne banke, ki je za Slovenijo zapisala, da naj bi se do leta 2050 razmerje prebivalstva, starejšega od 65 let, glede na prebivalstvo med 15. in 64. letom starosti, povečalo s sedanjih 20 na 64 odstotkov. Upokojenci v Sloveniji prejemajo pokojnino v tako imenovanem participativnem oziroma "pay as you go" sistemu, kar pomeni, da država sredstva za izplačila pokojnin črpa iz davkov in prispevkov trenutno zaposlenih. Zato, ugotavlja avtor, se lahko v prihodnosti pričakuje kombinacija zelo nizkih pokojnin, daljše delovne dobe in velike zadolženosti države (Masten, 2004, str. 8-9). To je še en argument, da je varčevanje za dodatno pokojnino nujnost, če si posameznik želi zagotoviti dostojno življenje v starosti.

3.5 Pretirano igranje iger na srečo

Edini, ki pri igrah na srečo vedno zasluži, je igralnica oziroma organizator iger na srečo. Vse igre na srečo delujejo po sistemu, da organizator na koncu pridobi finančno korist, zato velja priporočilo, da se je pametno igrati na srečo izogibati, saj lahko posameznik le izgubi svoj denar.

3.6 Finančne goljufije

Finančne goljufije se po svetu in doma dogajajo praktično vsak dan. Da jim posameznik ne bi podlegel, mora biti o njih čim boljše informiran. Poleg tega je potrebna zavest, da čez noč ne more obogateti, zato nikakor ne sme nasesti ljudem, ki mu to ponujajo. Odmevnejše afere v Sloveniji so bile: Dadas, Catch The Cash, Orion.

Večjim sleparstvom in finančnim goljufijam so izpostavljeni posamezniki z večjim kapitalom. Kapitalsko šibkejšim se večkrat zgodi, da postanejo žrtev finančnih piramid in verig, da investirajo v finančni inženiring, nasedejo kreditnim goljufom ali niso pozorni pri menjavi valut. (Donos, 2004, str. 7)

Prve finančne piramide so se pojavile že v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat so se znani matematiki ukvarjali z vprašanjem, kdaj se take verige ustavijo in kdo pri tem izgubi oziroma dobi. Danes je jasno, da se vse finančne piramide ustavijo, ko zmanjka novih naivnih ljudi, ki bi bili pripravljeni vstopiti v piramido. Večjo izgubo imajo seveda tisti, ki so hierarhično nižje (Balkovec, 2000, str. 29).

Vlaganje v družbe z dejavnostjo finančnega inženiringa, kjer obljublajo nerealno visoke mesečne ali letne obresti, je drugi način, s katerim goljufi finančno opeharijo posameznike. Za izplačila jim jamčijo z vsem svojim premoženjem, vendar se običajno zgodi, da vrnejo nekaj obrokov, potem pa izginejo z denarjem vred (Balkovec, 2000, str. 30).

Kreditni goljufi običajno obljublajo zelo ugodne kredite. Posameznika seznanijo s pogoji kredita, ki je na pogled ugoden, še posebej, če takrat nujno potrebuje denar. Nato je praviloma treba takoj plačati nekaj denarja za zavarovanje, pod pretvezo, da taka ugodna priložnost hitro mine. Tu nastopi prevara, saj ni ne denarja ne kredita, posrednik za kredit pa je izginil neznan kam (Balkovec, 2000, str. 30).

Naivnost oziroma neracionalnost posameznikov pri najemanju posojil v Sloveniji, se je pokazala tudi pri aferi Orion, kjer so ljudje za zavarovanje posojil zastavili svoje nepremičnine, podpisovali blanco menice in razna pooblastila, ne da bi se dobro informirali, kakšne posledice imajo lahko njihova dejanja. Družba Orion in nekatere druge pa so spretno izkoriščala pravne praznine in se s sklepanjem t.i. hipotekarnih posojilnih pogodb izognile nadzoru in določbam zakona o najvišji dovoljeni efektivni obrestni meri (24ur.com, 2005). Z namenom ureditve trga potrošniških posojil in večje zaščite potrošnikov, je slovenska vlada

aprila 2004 sprejela Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o potrošniških kreditih (v nadaljevanju ZPotK-A). Omenjen zakon omejuje število izjem, za katere Zakon o potrošniških kreditih do sedaj ni veljal, ter širi pristojnosti Urada za varstvo potrošnikov pri izdaji dovoljenj za sklepanje potrošniških kreditov. Predlagane spremembe in dopolnila zakona na novo opredeljujejo pojem potrošniške hipotekarne pogodbe, podajajo zahtevo po notarskem zapisu in obveznosti notarja ter natančneje definirajo pomen čiste vrednosti kredita. Kredit je poslej prepovedano zavarovati z *bianco menico*, čekom ali drugim plačilnim inštrumentom s podobnim učinkom. Po novem bo določena tudi najvišja dopustna efektivna obrestna mera. Ta lahko znaša, če je dajalec kredita oseba, ki ni banka ali hranilnica, največ 200% zadnje objavljene povprečne efektivne obrestne mere, ki jo uporabljajo banke in hranilnice v skladu z Zakonom o bančništvu⁵. Če je določena višja obrestna mera, je le-ta nična in velja najvišja dopustna obrestna mera (ZPotK-A, 2004). Odmevi na sprejet zakon so bili v večini kritični, saj zakon še naprej ne velja za pogodbe, na podlagi katerih je potrošnik zavezan poplačati posojilo v največ treh mesecih. Poleg tega zakon dopušča zaračunavanje dodatnih stroškov zaradi neizpolnjevanja obveznosti iz pogodbe. Ti so lahko zelo "ustvarjalni" in stroške kredita pomembno povečajo (Pavličič, 2004, str. 7).

Primer finančne goljufije so tudi različna pisma, ki jih ljudje dobijo na delovno mesto ali na domači naslov. V njih neznana oseba obljublja visoko provizijo, če posameznik samo posodi njegov bančni račun za transakcijo bajnega zneska denarja. Običajno je potrebno vnaprej poslati nekaj sto dolarjev za transakcijske stroške, ki so izgubljeni za vedno. Pa tudi obljubljena transakcija se ne izvrši.

Nepozornim ljudem se lahko hitro zgodi, da jim pri menjavi valut v tuji državi podtaknejo stare neveljavne devize ali izročijo ponaredke. Zato je menjavo denarja nujno opravljati samo na menjalniških mestih ali v bankah, ne pa na ulici.

V zadnjem času se pogosto dogaja, da izbrani posamezniki prejmejo klic od nekega tujega borznega posrednika, ki jim ponuja tako imenovane "vroče" delnice po zelo ugodni ceni. V kar nekaj primerih gre za finančno prevaro, saj ljudje, ko nakažejo svoj denar, le-tega zelo težko izterjajo nazaj⁶.

Ovir za rast osebnega premoženja je veliko in včasih se jim je težko izogniti. Vsekakor je prvi korak ta, da jih je posameznik sposoben prepoznati, v nadaljevanju pa mora vedno dobro premisliti, kaj bo počel s svojim denarjem, komu ga bo zaupal in kako ga bo zavaroval.

⁵ Zadnje objavljene povprečne efektivne obrestne mere, ki jo uporabljajo banke in hranilnice, so dosegljive na spletni strani Banke Slovenije.

⁶ Agencija za trg vrednostnih papirjev (ATVP) poskuša z objavljanjem opozoril tujih nadzornih inštitucij o sumljivih pravnih in fizičnih osebah preprečiti tovrstne prevare v Sloveniji. Seznam se nahaja na spletni strani ATVP.

4 UČINKOVITO UPRAVLJANJE Z OSEBNIM PREMOŽENJEM

Glavni namen diplomskega dela je pokazati, kako lahko ljudje s preudarnim ravnanjem izboljšajo svoj finančni položaj in poskušajo doseči finančno svobodo. Proces doseganja finančne svobode je dolgotrajen in zahteva nekaj sprememb v mišljenju ter načinu življenja posameznika. Cilj tega poglavja je po korakih prikazati dejansko pot posameznika, ki ga vodi do obvladovanja njegovega finančnega stanja, povečanja finančne pismenosti, rasti njegovega premoženja in s tem tudi socialne varnosti ter ga v končni fazi lahko pripelje do finančne svobode. Prvi korak za uresničitev tega cilja je temeljito finančno planiranje, ki ovrednoti trenutno finančno sliko in na tej podlagi poda načrt za prihodnje ravnanje.

4.1 Finančno planiranje

Veliko ljudi občuti nekakšen strah, ker nimajo pod kontrolo svojega finančnega stanja. Sem spada tudi tesnoba zaradi nejasne finančne slike v prihodnosti. Življenje je nepredvidljivo in ga posameznik ne more v celoti kontrolirati. Lahko pa predvidi določena tveganja in izkoristi nekatere priložnosti: varčuje denar in ga pametno investira, kupi primerne zavarovalne produkte, se izogiba nepotrebnim stroškom ter za svoje osebno premoženje skrbi na način, ki zagotavlja korist in varnost njegovi družini na dolgi rok. Vse to so primeri, kjer lahko z dobrim finančnim planiranjem poveča kontrolo nad situacijami, ki vplivajo na njegovo finančno premoženje. "Finančno planiranje ne more nadzorovati prihodnosti. Lahko pa nam ponudi možnosti, da se z njo lažje soočamo" (Garner, 1995, str. 2).

Planiranje upokojitve je eno najbolj pomembnih področij finančnega planiranja. Vsi ljudje se nameravajo upokojiti nekega dne, vendar so včasih negotovi kdaj in kako bodo ta cilj dosegli. Porajajo se jim vprašanja, kot so na primer: od česa bodo živeli, koliko denarja bodo potrebovali vsako leto in v kakšni višini bo njihove potrebe krila državna pokojnina. Odgovore na zgornja vprašanja je sicer nemogoče natančno napovedati, vendar finančno planiranje pomaga predvideti potrebe za vsakega posameznika posebej, analizirati vire prihodkov, investicije, ter mu pomaga pri doseganju kratkoročnih in dolgoročnih ciljev.

Finančnega planiranja se posameznik lahko loti na več načinov. Sledi lahko nasvetom iz raznih knjig in priročnikov, med drugim tudi iz pričujočega diplomskega dela, gleda izobraževalne videokasete ali obiskuje seminarje. Nekateri planirajo svoje finance s pomočjo računalniških programov. Za tiste, ki finančnega planiranja in finančne matematike niso vešč, je zelo priporočljiv najem storitev finančnega svetovalca, ki bo namesto njih napravil kvaliteten finančni plan.

Temelj za doseg finančne svobode je zelo podrobno izdelan finančni plan, ki zajema naslednje kategorije:

- opredelitev ciljev,
- proračun - obvladovanje stroškov,
- povečanje prihodkov,
- oblike varčevanja in investiranja,
- osnovna socialna varnost.

4.1.1 Opredelitev ciljev

Posameznik se mora najprej vprašati, kaj želi biti, kaj želi narediti in kaj želi imeti. Postaviti si mora jasne cilje, ki so izraženi v številkah in času. »Ljudje, ki nimajo denarja, nikoli jasno ne opredelijo bogastva« (Schäfer, 2002, str. 77). Danes je takšen posameznik verjetno dosegel tisto, kar si je predstavljal deset let nazaj, ne manj ne več. Do tega ga je privedel njegov način razmišljanja. Če bi tako nadaljeval, bi čez nekaj let imel približno enako. Določitev cilja spodbuja ustvarjalnost. Ko si posameznik ustvari neko veliko sliko, spozna, katere sestavne dele mora uporabiti, da pride do cilja (Schäfer, 2002, str. 171).

Pravilno zastavljanje osebnih finančnih ciljev je podrobneje opisano v poglavju 5.2.1, v naslednjem poglavju pa je opredeljeno, kako finančne cilje vključiti v proračun.

4.1.2 Proračun - obvladovanje stroškov

Prvi korak k obvladovanju osebnih financ je sestava proračuna. Potrebno je ugotoviti, v kakšni višini in iz katerih virov posameznik pridobiva prihodke ter za katere stvari denar porablja. Cilj naj bo pozitiven denarni tok na koncu meseca.

Za lažjo ponazoritev si mora posameznik sestaviti preglednico, podobno tabeli 2 in 3, kjer oceni svoje prihodke in odhodke po skupinah za obdobje enega meseca. Nato naj si zabeleži dejanske prihodke in odhodke tega meseca in jih primerja z ocenjenimi. Ko ima odhodke razvrščene po skupinah, lahko hitro opazi, kateri so previsoki ali nepotrebni. Le-te naj poskuša zmanjšati, oziroma popolnoma odpraviti (Gruber, 1996, str. 13).

Pri izdelavi proračuna naj posameznik upošteva tudi svoje kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne finančne cilje, in sicer na način, da jih najprej definira, potem pa izračuna, koliko mora vsak mesec nameniti za doseg le-teh v želenem obdobju. Vključi jih med odhodke. Kratkoročni finančni cilji so tisti, ki jih želi realizirati znotraj obdobja enega leta. Mednje spadajo npr. letni dopust, zamenjava pralnega stroja, manjša popravila, odplačilo dolgov. Za uresničitev srednjeročnih planov potrebuje do deset let, ponavadi pa vključujejo nakup avtomobila, novega povišstva, večja popravila, odplačilo dolgov. Zelo pomembno je tudi načrtovanje dolgoročnih finančnih ciljev, za katere v večini primerov varčuje le enkrat v življenju. To so investicije za pokojnino, nakup nepremičnine, izobraževanje otrok.

Napraviti proračun ni zapleteno opravilo, vendar je potrebno kar nekaj samokontrole in discipline, da posameznik obvlada odhodke in doseže finančne cilje, ki si jih je zastavil. Ob tem ne sme pozabiti, da morajo biti prihodki vedno višji od odhodkov, ker lahko le na ta način povečuje svoje premoženje, ki mu bo omogočalo večjo varnost oziroma celo finančno svobodo.

Tabela 2: Proračun – odhodki oz. stroški razvrščeni po skupinah

ODHODKI (STROŠKI)		Mesec		Leto	
		Ocenjeni	Dejanski	Ocenjeni	Dejanski
<i>Davki in prispevki</i>	Dohodnina				
	Davek na premoženje				
	Socialni prispevki				
	Drugo				
<i>Zavarovanja</i>	Življenjsko				
	Nezgodno				
	Nepremičnin				
	Premičnin				
	Drugo				
<i>Stroški nepremičnine</i>	Hipoteka/Najemnina				
	Zunanja popravila				
	Notranje vzdrževanje				
	Izboljšave				
	Elektrika/Plin/Nafta				
	Voda				
	Telefon/Internet				
	Televizija/Radio				
	Snaga				
	Drugo				
<i>Osebni stroški</i>	Hrana				
	Obleka				
	Zdravstveni stroški				
	Stroški varuške				
	Šolnine/Inštrukcije				
	Knjige/Časopisi				
	Osebna higiena				
	Dane žepnine				
	Plačane preživnine				
	Čistilnica				
Drugo					
<i>Stroški prevoza</i>	Bencin				
	Popravila				
	Parkirnine/Cestnine				
	Drugo				
<i>Prosti čas</i>	Zabava				
	Potovanja/Dopust				
	Hobiji				
	Dobrodelni prispevki				
	Darila				
	Drugo				
<i>Razno</i>	Varčevanje				
	Investicije				
	Odplačilo dolgov				
	Drugo				
	Skupaj odhodki				

Vir: Gruber, 1996, str. 16-17; Lastna priredba.

Tabela 3: Proračun – različni viri prihodkov

PRIHODKI	Mesec		Leto	
	Ocenjeni	Dejanski	Ocenjeni	Dejanski
Plača				
Pokojnina				
Honorar				
Dividende				
Obresti				
Dana posojila				
Prejeta preživnina				
Nagrade				
Drugo				
Skupaj prihodki				

Vir: Gruber, 1996, str. 16-17; Lastna priredba.

Proračun je potrebno vseskozi dopolnjevati in popravljati, če se pojavijo kakšne spremembe v višini prihodkov ali odhodkov. Na podlagi popravljenega mesečnega proračuna posameznik oceni letne stroške in prihodke ter jih na koncu leta primerja z dejanskimi (Gruber, 1996, str. 13).

Razlika med prihodki in odhodki mora biti pozitivna. Če ni, je potrebno vložiti še več truda za obvladovanje proračuna in stroške dodatno zmanjšati. Ko posameznik doseže pozitiven denarni tok na koncu meseca, mu mora biti cilj, to vsoto še povečevati. Načina sta dva: z zgoraj omenjenim znižanjem odhodkov oziroma poizkusom za povečanje svojih prihodkov.

4.1.3 Povečanje prihodkov

Povečanja prihodkov se posameznik loti, ko že zna obvladovati svoje stroške. V nasprotnem primeru bi se zelo verjetno zgodilo to, da bi povečanje prihodkov vodilo k povečani porabi, končni učinek pa bi bil ničen ali celo negativen. Ljudje, katerim prihodek se je povišal, pogosto ravnajo nespametno, saj se še bolj zadolžijo, ker si sedaj to lahko "privoščijo". Motiv za povečanje prihodkov bi moral biti ta, da si s povečanjem prihodkov ustvarijo dodatni denarni tok, ki ga ne porabijo, ampak ga v čim večji meri investirajo v različne naložbe.⁷ Te naložbe spadajo v stolpec sredstev v izkazu denarnih tokov (slika 2), ki prinašajo dodatne (pasivne) prihodke. Tako se namreč premoženje (sredstva) vseskozi povečuje ter generira vedno več pasivnih prihodkov.

Načinov za povečanje prihodkov je veliko. Eden izmed najbolj pogostih je napredovanje v službi. Pri tem je potrebno razumeti, da se plača se ne poveča zato, ker posameznik to potrebuje, ampak ker si to zasluži s svojimi sposobnostmi. Svojim nadrejenim mora torej razložiti, zakaj je upravičen do povečanja plače. Na pogovor se je pametno pripraviti tako, da posameznik napiše vse svoje prednosti in naredi seznam koristi, ki jih prinaša podjetju ter kaj lahko podjetju še prinese v prihodnosti (Schäfer, 2002, str. 161-167).

⁷ Posamezne vrste naložb so opredeljene v naslednjih poglavjih.

Današnji čas zahteva, da se ljudje nenehno izpopolnjujejo na vseh področjih. Ne glede na to ali je človek zaposlen ali podjetnik, porabi kar nekaj časa za to, da je strokovno podkovan na svojem področju. Rezultati opravljene analize so dovolj zgovorni: kdor po dve uri na dan bere strokovno literaturo, zasluži dva- do trikrat toliko kot tisti, ki vsak dan dve do tri ure preživi pred televizijo (Schäfer, 2002, str. 167).

Naložba v znanje je gotovo dobra naložba. Američani so izračunali, da se vsak dolar, investiran v znanje, osemkratno obrestuje. Ne glede na poklic, si mora posameznik pridobiti tudi znanje o financah in ustvarjanju premoženja. Tako bo poskrbel, da bo z osebnim premoženjem ravnal racionalno in ga plemenitil na primeren način. Znanje o osebnih financah si lahko pridobi sistematično in naključno, z zbiranjem informacij, računanjem, spremljanjem literature. Zelo koristen je pogovor s svetovalcem za osebno premoženje in obiskovanje seminarjev, ki govorijo o finančnem napredku. Na tej podlagi si je pomembno izmenjevati izkušnje in ustvarjati svojo bazo finančnih podatkov in osebnih analiz. Duh ustvarjanja premoženja je potrebno prenašati na družinske člane in bližnjo okolico. V ZDA so po dolgem obdobju delovanja trga kapitala ugotovili, da je treba ljudi izšolati, kako naj uspešno končajo svoj finančni življenjski cikel, zato programe o ustvarjanju premoženja že uvajajo v redno šolstvo (Balkovec, 2000, str. 235-237). Več znanja bo prineslo več denarja, morda ne takoj, v daljšem obdobju pa zanesljivo.

Dodatno ali honorarno delo je tudi eden od načinov povečanja prihodkov posameznika. V svojem prostem času lahko sprejme honorarno delo, za katerega dobi plačilo. Velja namreč, da je svoj čas dobro izrabiti le za dejavnosti, ki prinašajo dohodek. Rezultati raziskave kažejo na to, da ljudje nimajo denarja zato, ker delajo stvari, ki jim nič ne prinesejo (Balkovec, 2000, str. 235). Če nekdo s svojim hobijem ustvari izdelek, na primer okrasek ali sliko, lahko to proda in denar naloži produktivno na trg kapitala. Velikega pomena je, da posameznik svoje delo opravlja kvalitetno, si nabira različne izkušnje in se poskuša uveljaviti kot strokovnjak. Na ta način mu bo cena na trgu dela zrasla, saj so njegovi dohodki odvisni od vrednosti, ki jo s svojim delom prinaša delodajalcu oziroma naročniku.

Ob tem podatek, koliko zasluži posameznik, ni toliko pomemben kot ta, koliko mu na koncu meseca ostane za investiranje. Res pa je, da mu, če obvladuje svoje stroške in zasluži več, tudi več ostane. Ta ostanek je modro investirati v naložbe, ki prinašajo pasivne dohodke, saj bo tako posameznik hitreje povečeval osebno premoženje in dosegel finančno svobodo.

4.1.4 Različne oblike varčevanja in investiranja

Varčevanje in investiranje se začne z načrtnim zbiranjem finančnega premoženja in sicer na način, da se posameznik odreče delu rednih prihodkov in ta denar nameni za ustvarjanje kapitala, ki ga potem premišljeno plemeniti. Veliko ljudi podleže že na tej točki, ker nimajo temeljitega načrta, saj je življenje polno skušnjav, ki človeka odvrta od varčevanja. Zato je najbolje, da gre del dohodka samodejno v izbrane naložbe, še preden ga človek prične trošiti. Ta princip se imenuje "Plačaj najprej sebi" (Keown, 2003, str. 23) in če se ga posameznik

dosledno drži, bo zanesljivo vsako obdobje prihranil načrtovan znesek. Poleg tega se bo navadil živeti s preostankom. Večina ljudi pa ravna nasprotno: ko dobijo plačo, najprej poravnajo vse obveznosti in tisto na koncu meseca, če kaj ostane, privarčujejo. Težava je v tem, da največkrat na koncu ne ostane nič za varčevanje oziroma zbiranje premoženja.

Preden začne investirati, si mora posameznik postaviti vprašanje, kakšno tveganje je pripravljen sprejeti. Velja namreč načelo, da sta tveganje in donosnost v sorazmerni povezavi, zato mora ugotoviti, kakšno razmerje med tveganostjo in donosnostjo mu najbolj ustreza. Večje tveganje pomeni tudi večjo zahtevano donosnost investicije. Pri tem je pomembno vprašanje, kolikšno tveganje je pripravljen sprejeti psihološko in kolikšno stopnjo tveganja je sposoben sprejeti finančno. Študije kažejo, da je stopnja tveganja, ki jo je posameznik še voljan sprejeti, neposredno povezana s starostjo vlagatelja in njegovimi značajskimi potezami (Hočevar, Petavs, Frankl, 1993, str. 22). Nekateri nočejo sprejeti tveganja vse svoje vlagateljsko življenje, drugi se "umirijo", ko se upokojijo, tretje pa tveganje vznemirja in se ob njem dobro počutijo. Večina starejših vlagateljev se bolj ogreva za manj tvegane naložbe, saj menijo, da jim ni ostalo dovolj časa, da bi si ob morebitni veliki izgubi povrnili premoženje. Poleg starosti je pri odločitvi glede tveganosti naložb pomemben tudi obseg posameznikovega premoženja. Večje kot je njegovo čisto premoženje, več tveganja si lahko privoščijo pri posameznih naložbah.

Pomemben je tudi namen zbiranja in plemenitenja finančnega premoženja. Posameznik si želi morda zagotoviti mirno in varno starost, šolati otroke v tujini ali pa priti do večje vsote denarja zaradi vsega, kar denar prinaša – razkošje, moč in pomembnost. Odgovori na ta vprašanja mu bodo pomagali ugotoviti, koliko denarja potrebuje in kdaj. Tako bo tudi lažje izbiral med različnimi vrstami finančnih naložb.

Obstaja veliko različnih naložb za investiranje lastnih prihrankov, toda vsaka naložba ni primerna za vsakogar. Med seboj se razlikujejo po donosnosti, tveganju, likvidnosti, načinu pridobitve in drugih značilnostih. Naložbe zahtevajo tudi različno predznanje vlagateljev in določajo delež njihovega udejstvovanja pri upravljanju.

Prva ovira na poti do uspešnega investiranja je nepoznavanje oziroma preslabo poznavanje delovanja trga kapitala in s tem različnih možnosti za investiranje. To je vzrok za še vedno veliko mero nezaupanja v tako obliko naložb. V Sloveniji se stvari v zadnjem času, zaradi popularnosti vzajemnih skladov, spreminjajo na bolje. Kljub temu je raven znanja novopečenih vlagateljev o investicijah še vedno prenizka, saj so le-ti v glavnem zaslepljeni od izrednih donosov v preteklosti in različnih marketinških prijemov.

V naslednjih poglavjih so zato opredeljene osnovne vrste finančnih naložb, od bančnih vlog, delnic in obveznic, do vzajemnih skladov in instrumentov za zavarovanje osnovne socialne varnosti. Obrazložene so razlike med posameznimi naložbami in katere so bolj primerne za določen tip investitorja oziroma za določen namen investiranja. Vsak posameznik, ki želi

učinkovito upravljati s svojim premoženjem, mora vsaj te oblike naložb dobro poznati in jih tudi uporabljati.

4.1.4.1 Bančne vloge

Bančna vloga je v osnovi vlagateljevo posojilo banki, ki mu za to plačuje dogovorjene obresti. Delijo se na vloge na vpogled, katere lahko vlagatelj vsak trenutek dvigne in na vezane vloge, kjer gre lahko za vezavo za določen čas ali na različno dolg odpovedni rok (Ribnikar, 1994, str. 134). Bistvena razlika je v višini obrestne mere, ki jo dobi vlagatelj za določen tip oziroma ročnost vloge. Te se pri največji banki v Sloveniji gibljejo od 0,5 odstotka na leto za pozitivno stanje na osebnem računu do 4,2 odstotka za rentno varčevanje v tolarjih nad pet let (Nova Ljubljanska Banka d.d., 2004).

Bančna vloga je zelo varna naložba, saj vlagatelj točno ve, koliko obresti bo dobil za svoj denar in kdaj jih bo dobil. Poleg tega ima vlagatelj v vsaki banki v Sloveniji jamstvo centralne banke za vloge do 5,1 milijona tolarjev (Banka Slovenije, 2004). To pomeni, da bo v primeru stečajne banke, vlagatelj dobil izplačano zajamčeno vlogo najkasneje v treh mesecih od začetka stečajnega postopka. Vloga bo izplačana pri banki prevzemnici, ki jo bo določila Banka Slovenije ter ji zagotovila likvidna sredstva za izplačilo zajamčenih vlog.

Zaradi teh značilnosti so bančne vloge primerne za bolj kratkoročne naložbe, to je od nekaj dni do največ treh let. Ponujajo sicer zagotovljen donos, ki pa je precej nizek. Primerjava trenutne letne inflacije 3,8 odstotka (Statistični urad RS, 2004) z obrestnimi merami za bančne vloge, pokaže, da je donosnost vlog v večini primerov realno celo negativna, saj ne doseže niti rasti cen življenjskih potrebščin – inflacije. Uporaba bančnih vlog je zato priporočljiva za uresničitev kratkoročnih ciljev, za katere se bo denar relativno kmalu potreboval. Nakup stanovanja v roku enega leta je tipičen primer, ko je najbolj smotno do tedaj privarčevani denar naložiti v varno naložbo kot je bančna vloga.

Bančne vloge so kljub tem dejstvom še vedno najbolj razširjena oblika nalaganja prihrankov v Sloveniji, saj so vloge prebivalstva konec leta 2003 znašale 2.138 milijard tolarjev (Letno poročilo Banke Slovenije, 2003, str. 42). To je neprimerno večja vsota v primerjavi z višino sredstev v vseh slovenskih vzajemnih skladih, ki je kljub velikemu porastu v zadnjih dveh letih, na dan 2.11.2004 znašala približno 192 milijard tolarjev (Vzajemci.com, 2004). Razlog se skriva predvsem v relativno slabo razvitem kapitalnem trgu v Sloveniji in s tem povezanimi varčevalnimi navadami ljudi, ki v preteklosti niso mogli izbirati med toliko različnimi oblikami naložb, kot jih imajo na voljo danes. Posledica tega je že omenjeno premajhno poznavanje delnic in borznega dogajanja ter čezmerna zadržanost in previdnost pri plemenitenju prihrankov.

4.1.4.2 Delnice in obveznice

Delnice in obveznice so vrednostni papirji, ki jih z namenom pridobitve kapitala izdajajo banke, podjetja, država, lokalne skupnosti ali kakšen drug izdajatelj. Vlagatelji jih lahko

pridobijo direktno preko primarne izdaje ali jih kupijo na sekundarnem trgu kapitala – borzi. Imajo dve pomembni skupni značilnosti (Kleindienst, 2001, str. 115):

- Investitorju prinašajo določene denarne tokove v prihodnosti.
- Vsebujejo določeno tveganje. Denarnih tokov, ki jih prinašajo, ni mogoče napovedati z gotovostjo, temveč samo z določeno verjetnostjo.

Obveznice

Obveznica je dolžniški vrednostni papir oziroma terjatev v pisni obliki, s katero se izdajatelj obveže, da bo imetniku obveznice – upniku, v določenem času, daljšem od enega leta, izplačeval obresti v predvidenih obrokih in ob poteku trajanja obveznice vrnil posojeni znesek. Obveznica je torej dolgoročni vrednostni papir, ki ima glavnico in daje imetniku stalni donos v obliki obresti (Repovž, Peterlin, 2000, str. 13). Obveznica je v tem pogledu podobna bančni vlogi, le da obresti na obveznice izplača izdajatelj. Ker obveznice navadno izdajajo ugledna podjetja, banke in država, z njimi pa se trguje na dobro organiziranem trgu – borzi, dajejo vlagatelju razmeroma visoko stopnjo varnosti.

Najpomembnejši prednosti obveznice v primerjavi z bančno vlogo sta za vlagatelja v tem, da obveznice lahko proda na trgu pred rokom njihove dospelosti ter mu na dolgi rok prinašajo višjo donosnost kot bančne vloge (Kleindienst, 2001, str. 171). Višjo donosnost kompenzira nekoliko večje tveganje. Obveznice so izpostavljene obrestnemu tveganju⁸, kreditnemu tveganju⁹, likvidnostnemu tveganju¹⁰ in valutnemu tveganju¹¹ (Kleindienst, 2001, str. 181-185). Vlagatelj se lahko v veliki meri izogne obrestnemu tveganju, če izbere obveznice, katerih rok dospelosti je približno enak pričakovanemu času do uresničitve njegovih ciljev. Kreditno tveganje lahko zmanjša z izbiro kakovostnega izdajatelja. Na splošno velja, da imajo državne obveznice najvišjo boniteto, kar pomeni, da skoraj ni verjetno, da obresti in glavnica ne bi bile plačane ob zapadlosti (Jesenek, 2003, str. 67). Poleg kakovosti oziroma kreditnega tveganja izdajatelja naj vlagatelj upošteva tudi likvidnost obveznice. Posega naj po najbolj likvidnih. Kot merilo naj mu služi predvsem število poslov, ki so bili opravljeni z obveznico v zadnjih nekaj mesecih.

Ne glede na vsa tveganja, ki jih vsebujejo obveznice, so na splošno še vedno bistveno manj tvegan finančni instrument kot delnice. Obveznice so dobro dopolnilo delniškemu portfelju, saj se na ta način zmanjša tveganje finančnega premoženja. Tako oblikovan portfelj ima lastnost, da ob še vedno sprejemljivi donosnosti nudi zaščito v obdobjih padcev tečajev delnic. Obveznice so poleg delnic zelo primerna finančna naložba za dolgoročno varčevanje, še posebej so pomembne za posameznika v kasnejših letih življenja, ko preneha aktivno zbirati prihranke in potrebuje redne vire dohodka (Kleindienst, 2001, str. 170).

⁸ Če obrestne mere v narodnem gospodarstvu porastejo, bodo tečaji obveznic na borzi padli.

⁹ Lahko se zgodi, da izdajatelj obveznic ne more poplačati dolga ali pa ga lahko poplača le deloma.

¹⁰ Tveganje, da investitor obveznic ne bo mogel hitro prodati po tečaju, ki velja na trgu, ampak jih bo lahko prodal le po občutneje nižji ceni.

¹¹ Če se obveznica glasi na tujo valuto, so njeni donosi odvisni od gibanja tečaja domače valute v primerjavi s to tujo valuto.

Delnice

Delnica je vrednostni papir, ki imetniku daje pravico do sorazmernega lastništva v podjetju. Glede na vrsto delnice obstajajo navadne in prednostne. Velika večina delnic, s katerimi se trguje na domači in tujih borzah, je navadnih oziroma rednih. Zato se opisane značilnosti nanašajo le na to vrsto delnic.

Redne delnice dajejo investitorjem naslednje pravice (Mramor, 1993, str. 241-245; Kleindienst, 2001, str. 124):

1. Pravica do udeležbe pri čistem dobičku podjetja (pravica do dividende). Delniške družbe lahko čisti dobiček, ki ga ustvarijo v posameznem poslovnem obdobju, zadržijo – ga namenijo za rast podjetja, ali izplačajo delničarjem v obliki dividend. Običajno velja, da mlada, hitro rastoča podjetja dobiček zadržijo, ker imajo v načrtu še vrsto donosnih projektov, medtem ko največji delež dobička ponavadi izplačujejo podjetja v zreli fazi poslovanja, saj ustvarjajo razmeroma visoke dobičke in denarne tokove, vendar jim primanjkuje novih, donosnih projektov.
2. Pravica do nadzora nad upravljanjem podjetja. Delnica daje svojemu lastniku pravico do glasovanja o odločitvah v zvezi s poslovanjem podjetja. To pravico delničarji uveljavljajo predvsem na skupščini delničarjev, ki poteka enkrat letno in ob izjemnih dogodkih. Ena delnica daje pravico do enega glasu na skupščini, vendar se v praksi pogosto izkaže, da imajo "mali" delničarji, zlasti v velikih delniških družbah, premajhen delež delnic, da bi lahko bil njihov glas pomemben za sprejem posameznih odločitev.
3. Pravica do preostalih sredstev po prenehanju poslovanja podjetja. Včasih se zgodi, da tudi uspešno podjetje zaide v težave. V primeru njegovega stečaja ali likvidacije so navadni delničarji upravičeni do poplačila v tistem znesku, ki preostane po prodaji sredstev podjetja, poplačilu vseh drugih upnikov (med drugim tudi lastnikov obveznic) in stroškov stečaja ali likvidacije. Lahko se torej zgodi, da delničarjem na koncu pripada zelo malo ali nič.
4. Pravica do obveščeniosti o poslovanju podjetja. Delniške družbe, katerih delnice so uvrščene na organizirani trg vrednostnih papirjev, morajo javnost tekoče obveščati o svojem finančnem in pravnem položaju ter o vseh pomembnih poslovnih dogodkih, ki bi lahko vplivali na gibanje tečajev njihove delnice.
5. Prednostna pravica in pravica prenosa. Prednostna pravica daje delničarjem možnost nakupa novih izdaj navadnih delnic preden so ponujene v odkup na trgu. Na ta način obstoječi delničarji lahko ohranijo enak delež v celotnem lastništvu podjetja, če to želijo in zmorejo. Pravica prenosa pomeni, da so delnice prenosljive, torej jih je možno prodati ali kupiti na trgu. Za določene delnice veljajo večje ali manjše omejitve prenosa, vendar te omejitve veljajo predvsem za zaprta podjetja, katerih delnice ne kotirajo na sekundarnem trgu kapitala.

Opisane pravice, ki jih posameznik pridobi z nakupom delnic so sicer pomembne, vendar je bistveno, da se za vlaganje v delnice odloči zaradi doseganja finančnih koristi v prihodnosti. Delnice prinašajo dve vrsti pričakovanih finančnih koristi v prihodnosti: dividende in kapitalske dobičke.

Razlog za investiranje v delnice je pričakovana donosnost, ki jo delnice prinašajo vlagateljem na dolgi rok. Ta sestoji predvsem iz kapitalske donosnosti¹², ki je običajno precej višja od donosnosti, ki jo prinašajo obveznice in bančne vloge. Ameriške delnice so na primer v obdobju od 1969 do 1999 prinesle vlagateljem 12,1-odstotno povprečno letno donosnost, medtem ko je v tem obdobju obveznica prinesla v povprečju 8,9-odstotno donosnost, kratkoročne zakladne menice, katerih donosnost je primerljiva z donosnostjo bančnih vlog, pa 6,8 odstotka na leto (Kleindienst, 2001, str. 129).

Dividendna donosnost je pri večini delnic razmeroma nizka in se giblje v povprečju od 1,5 do 3 odstotke na leto (Kleindienst, 2001, str. 128). Vendar pomen dividend vsekakor ni zanemarljiv, saj se večina avtorjev strokovne literature iz tega področja, strinja z J. B. Williamsom glede opredelitve vrednosti delnice kot seštevka vseh pričakovanih dividend, diskontiranih z ustrezno diskontno stopnjo (Prohaska, 1999, str. 90-92).

Donosnost finančne naložbe v delnice je torej odvisna predvsem od spremembe cene delnice oziroma njene tržne vrednosti, ki se oblikuje na podlagi ponudbe in povpraševanja na borzi. Na gibanje tečajev delnic vpliva vrsta dejavnikov, na podlagi katerih lahko vlagatelj predvidi, kaj se bo v prihodnosti na trgu dogajalo. Pomembno je poudariti, da gre v večini primerov le za predvidevanja in poznavanje psihologije udeležencev na trgu¹³. Nemogoče je natančno predvideti vzpone in padce vrednostnih papirjev na trgu, zato je vse informacije potrebno jemati s primerno mero rezerve. Pomembni faktorji, ki vplivajo na tečaj delnice so (Jesenek, 2003, str. 57-59):

- **Pogoji poslovanja.** Podatki, kot so sprememba dobička na delnico, povečanje ali zmanjšanje prodaje, odkupi delnic ter napovedane združitve, vplivajo na tečaj delnice. Za vsako podjetje analitiki analizirajo njegovo tekoče poslovanje in naredijo projekcijo bodočih pričakovanih poslovnih rezultatov. Dokler se le-ti skladajo s splošnimi pričakovanji, nimajo velikega vpliva na gibanje tečaja delnice. Pogosto pa se zgodi, da dejanski rezultati odstopajo od pričakovanih, in takrat so lahko reakcije investitorjev zelo velike.
- **Ekonomski indikatorji.** Ti kazalniki dajejo splošno sliko o zdravju gospodarstva. Mednje spadajo podatki o stopnji brezposelnosti in potrošnje, gibanju cen življenjskih potrebščin - inflaciji, rasti produktivnosti, stopnji izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti, ravni obrestnih mer in drugi. S pomočjo teh kazalnikov lahko vlagatelj ugotovi, v kateri fazi cikla se gospodarstvo nahaja ter na podlagi tega oceni, kako naj bi se tečaji delnic gibali v prihodnje.

¹² Donosnost, ki je ustvarjena z razliko med nakupno in prodajno ceno delnice.

¹³ O borzni psihologiji si lahko preberete v knjigah Andre-ja Kostolany-ja *Borzna psihologija* in Zlatka Turkoviča *To je borza*, saj presega okvir tega diplomskega dela.

- **Vladni ukrepi** lahko močno vplivajo na gibanje cen delnic. Ukrepi, ki ustvarijo neugodne pogoje za vlaganje na trg kapitala, povzročijo splošno znižanje tečajev delnic. Obratni ukrepi, ki spodbudijo investiranje v delnice, imajo za posledico zvišanje tečajev. Pred leti je na primer ukrep Banke Slovenije o uvedbi skrbniških računov za tuje vlagatelje povzročil padec cen delnic, ki je trajal vse dokler ukrepa niso odpravili. K temu je verjetno pripomogla tudi uvedba obdavčitve kapitalskih dobičkov v začetku istega leta.
- **Mednarodni dogodki.** Svetovna gospodarstva so postala zelo povezana in odvisna drug od drugega, zato težave v eni državi velikokrat vplivajo tudi na pogoje poslovanja v drugih državah. Še posebej velik vpliv na gibanje tečajev delnic po vsem svetu imajo pojavi napetosti v državah proizvajalkah nafte, saj je ta surovina zelo pomembna za proizvodnjo, transport in ogrevanje. Cena nafte ima torej velik pomen pri stroških podjetij. Tudi številni teroristični napadi imajo močan vpliv na kratkoročno gibanje tečajev delnic.

Delnice veljajo za najbolj tvegane izmed osnovnih oblik naložb, kar je predvsem posledica dejstva, da podjetje delničarjem donosnosti ne zagotavlja vnaprej, ampak je odvisna pretežno od prihodnje uspešnosti njegovega poslovanja. Investicijsko tveganje naložbe v delnice pomeni torej tveganje, da bo dejanska donosnost, ki jo bodo investitorju prinesle delnice, drugačna od pričakovane (Kleindienst, 2001, str. 137). V praksi pa velja, da se tveganje investiranja v delnice zelo zmanjša, če vlagatelj vlaga na dolgi rok. V dolgem obdobju se namreč vplivi borznih nihanj na vlagateljevo premoženje izničijo. Tveganje lahko dodatno zmanjša, če premoženje razporedi na delnice z različnih trgov kapitala in vanj vključi tudi obveznice.

Vlaganje v obveznice in delnice zahteva več znanja in truda vlagatelja kot varčevanje v obliki bančnih vlog, zato je samostojno vlaganje v delnice primerno predvsem za nekoga, ki je dovolj podkovan in je izbiri ter spremljanju svojih naložb pripravljen nameniti dovolj časa. Za tiste, ki bi skrb za upravljanje naložb raje prepustili profesionalnemu upravljalcu, je morda bolj primerno vlaganje v različne vzajemne sklade, ki poleg prednosti vlaganja v delnice in obveznice prinašajo tudi druge ugodnosti.

4.1.4.3 Vzajemni skladi

Vzajemni sklad je investicijski sklad, ki ga upravlja družba za upravljanje. Združuje denarna sredstva velikega števila investitorjev in jih zanje nalaga v različne vrednostne papirje v okviru naložbene politike sklada. Z investicijo v vzajemni sklad investitor posredno kupuje vrednostne papirje, saj postane sorazmeren lastnik vseh vrednostnih papirjev, ki jih ima sklad v lasti. Glede na sestavo naložb se skladi delijo na (Jesenek, 2003, str. 78):

- delniške sklade (equity funds),
- obvezniške sklade (fixed income funds),
- mešane oz. uravnotežene sklade (balanced funds),

- sklade denarnega trga (money-market funds).

Že ime pove, da ima prva skupina skladov pretežni del svojih naložb naloženih v delnice, druga skupina v obveznice, mešani skladi pa imajo premoženje razpršeno v situaciji na trgu primerno kombinacijo delnic in obveznic. Če tečaji delnic padajo lahko ti skladi pretežni del naložijo v obveznice in obratno. Skladi denarnega trga so skladi, ki investirajo v visokokakovostne kratkoročne vrednostne papirje, izdane s strani države ali najuglednejših podjetij ter v druge visoko likvidne in nizko tvegane vrednostne papirje. Njihovi donosi so nizki, vendar večji od obresti na bančne vloge.

Skladi se znotraj osnovne razdelitve delijo še na veliko podvrst, odvisno od tega, v katero skupino delnic in obveznic ter na katere trge investirajo. Poseben primer so indeksni vzajemni skladi, ki svoje premoženje oblikujejo v takšni sestavi, kot jo ima določeni borzni indeks. Investitor z naložbo v indeksni sklad, ki posnema na primer indeks S&P 500, postane sorazmerni lastnik 500 največjih ameriških korporacij. Donosnost teh skladov je skoraj enaka splošni donosnosti delnic na trgu, saj imajo precej nizke stroške upravljanja, ker ne potrebujejo večjega števila svetovalcev in analitikov. Investitor lahko pričakuje, da bo povprečen indeksni sklad dolgoročno prinesel skoraj 1,5 odstotka višjo letno donosnost od povprečnega aktivno upravljanega sklada (Kleindienst, 2001, str. 455-457).

Vzajemni skladi prinašajo v primerjavi z neposrednim vlaganjem v vrednostne papirje predvsem naslednje pomembne koristi (Jerovšek, 1991, str. 141-143; Kleindienst, 2001, str. 443-446):

- Učinkovito zmanjšanje investicijskega tveganja. Zlasti manjšim vlagateljem skladi omogočajo, da lahko premoženje dobro razpršijo s precej nižjimi stroški, kot če bi investirali neposredno v vrednostne papirje. Z majhno vsoto postanejo namreč lastniki vseh papirjev, ki jih ima sklad.
- Profesionalno upravljanje premoženja. Sklad upravljajo profesionalni upravitelji, ki skupaj z analitiki nenehno raziskujejo trg, podjetja in panoge.
- Enostavnejše upravljanje premoženja. Vlagatelj lahko v različne sklade poljubno nakazuje denarna sredstva. Posebej primerni so izgradni programi varčevanja, ki omogočajo periodično vlaganje enakih zneskov mesečno ali letno. Na ta način bo vlagatelj vsak mesec uspel prihraniti želeni znesek, poleg tega pa mu ta metoda na enostaven način poveča donosnost vlaganja oziroma zmanjša izgubo, če vrednost točke sklada od začetka do konca vlaganja pade (Kleindienst, 2001, str. 375). Vzajemni skladi omogočajo tudi redno izplačevanje vnaprej dogovorjenih zneskov, kar lahko investitorju služi na primer kot dodatek k pokojnini. Pri tem je pomembno, da se stopnja razpršitve njegovega premoženja ne zmanjša.
- Popolna likvidnost. Kadarkoli vlagatelj potrebuje denar, lahko del ali celotni delež, ki ga ima v skladu, proda po tržni ceni in že v nekaj dneh dobi denar na svoj bančni račun.

Z nakupom točk vzajemnega sklada je investitor deležen zgornjih prednosti in prihrani del časa, ki bi ga porabil pri neposrednem investiranju v vrednostne papirje. Izbiro vrednostnih

papirjev in vse druge dejavnosti v zvezi z investiranjem prepusti družbi, ki sklad upravlja. Vendar je napačno mišljenje, da se s tem investitor znebi vsakršne skrbi za svoje finančno premoženje. Še vedno mora rešiti osnovna vprašanja, kot če bi v vrednostne papirje investiral neposredno: izbrati mora sklad oz. sklade, katerih sestava ustreza priporočljivi strateški sestavi njegovega premoženja¹⁴. Pri svoji izbiri naj bo investitor pozoren tudi na stroške sklada¹⁵, velikost sklada¹⁶ in stopnjo specializacije sklada¹⁷.

Značilnosti osnovnih vrst naložb, njihove prednosti in slabosti so povzete v tabeli 4 (priloga 1).

4.1.5 Zavarovanje osnovne socialne varnosti

Med zavarovanja osnovne socialne varnosti sodijo poleg pokojninsko-invalidskega ter zdravstvenega zavarovanja tudi različna življenjska in nezgodna zavarovanja. Zadnji dve obliki zavarovanj morajo ljudje kupiti individualno, pri tem pa je zelo pomembno, da znajo ugotoviti, katera zavarovanja sploh potrebujejo in v kakšni višini.

Našteta zavarovanja spadajo med osebna zavarovanja¹⁸ in so temelj osebne socialne varnosti ter obvezen element upravljanja s premoženjem vsakega posameznika, seveda prilagojena njegovi trenutni situaciji. Uporabljajo se za zavarovanje finančnega tveganja posameznika ali družine, poleg tega pa predstavljajo neko obliko naložbe, saj zavarovalnice določene del premij nekaterih zavarovanj, v njihovem imenu nalagajo v vrednostne papirje, bančne vloge in vzajemne sklade.

Življenjsko zavarovanje krije finančne rizike ob smrti zavarovanca. To zavarovanje se sklepa z namenom pomagati preživelim, ki so bili odvisni od zavarovančevih dohodkov. Običajno so to otroci in preživeli partner. Tako zavarovanje je sestavljeno iz dveh delov. Manjši del, okoli 20 odstotkov premije, je namenjen pokrivanju rizika smrti, 80 odstotkov pa predstavlja varčevalni del. Glede na to, kam se nalaga varčevalni del, se ločijo klasična življenjska zavarovanja in življenjska zavarovanja s prevzemanjem naložbenega tveganja.

Pri prvi vrsti se sredstva, namenjena varčevanju, nalagajo na poseben račun, ki je v lasti in upravljanju zavarovalnic in te sprejemajo tudi vsa tveganja. Posledica tega ter obstoječe zakonodaje je, da zavarovalnice zbrana sredstva investirajo zelo konservativno, kar pomeni nižje donose. Pri zavarovanjih, pri katerih zavarovanec prevzame tveganje naložbe pa je zavarovalnica samo posrednik do zavarovančeve naložbe. Sredstva se v dogovoru z

¹⁴ Optimalna strateška sestava premoženja je obravnavana v poglavju 5.2.

¹⁵ Ti dolgoročno zmanjšujejo uspešnost sklada.

¹⁶ Majhni vzajemni skladi težko dosežejo uspešnost velikih, ker so stroški njihovega upravljanja običajno višji. Poleg tega pa večji upravitelji, ki upravljajo večje število skladov, omogočajo vlagateljem zelo poceni prestopanje iz sklada v sklad.

¹⁷ Ozko specializirani skladi prinašajo več tveganja, zato naj služijo kot dopolnilo osnovnemu portfelju, zgrajenemu iz dobro razpršenih vzajemnih skladov.

¹⁸ V zavarovalnih pogodbah se pojavi zavarovana oseba, človek.

zavarovancem nalagajo na trg kapitala, največkrat v izbrane vzajemne sklade. Zavarovanec se sam odloči za sebi ustrezno stopnjo tveganja.

Življenjsko zavarovanje je izrazito dolgoročna naložba, zato je veliko boljša izbira zavarovanje z naložbenim tveganjem. Klasična zavarovanja so namreč že preživeta oblika, s svojimi pičlimi donosi pa ne pokrivajo niti inflacijske stopnje (Balkovec, 2000, str. 117).

Nezgodno zavarovanje nudi zaščito v primeru nezgode, ki je od zavarovančeve volje neodvisen dogodek in deluje nenadno na njegovo telo ter ima za posledico telesno okvaro ali smrt. Lahko se ga sklene v paketu poleg življenjskega zavarovanja in v tem primeru bo zavarovanje obsegalo nadomestilo za (Balkovec, 2000, str. 109):

- smrt zaradi nezgode,
- trajno invalidnost,
- bivanje v bolnišnici zaradi nezgode,
- začasno nesposobnost za delo (dnevno nadomestilo).

Riziko smrti je pokrit že z življenjskim zavarovanjem, če je višina zavarovalne vsote ustrezna, zavarovanji za dnevno in bolnišnično nadomestilo pa sta predragi in nezanimivi za nakup, saj ne zagotavljata bistveno večje socialne varnosti zavarovanca in njegove družine¹⁹. Bolj smiselno je sredstva, s katerimi bi posameznik kupil omenjeni zavarovanji, nameniti za varčevanje v vzajemnih skladih. Navsezadnje je najboljše zavarovanje njegov že ustvarjen kapital.

Najbolj racionalno je kupiti posamezno nezgodno zavarovanje le za primer trajne invalidnosti, saj je v tem primeru obstoj zavarovanca odvisen od tega, ali bo lahko plačal svojo oskrbo. Po podatkih ZPIZ-a²⁰ o povprečni invalidski pokojnini znaša ta le približno polovico povprečne plače, življenjski stroški pa bi se v primeru invalidnosti gotovo povečali (Glavnik, 2004, str. 65).

Višina primerne zavarovalne vsote je odvisna od že ustvarjenega osebnega kapitala, življenjskega položaja, tekočih dohodkov in oseb, ki so od teh dohodkov odvisne ter od kreditnih in drugih obveznosti zavarovanca (Balkovec, 2000, str. 127). Priporočene višine zavarovalnih vsot za življenjsko in nezgodno zavarovanje glede na različne življenjske situacije so zbrane v tabeli 5.

¹⁹ Vsak zaposleni ima pravico do nadomestila osebnega dohodka oz. t.i. bolniške. Poleg tega veliko večino poškodovancev oskrbijo takoj po nezgodi in jih pošljejo v domačo oskrbo, kar pomeni zelo majhno odškodnino za dneve, prebite v bolnišnici.

²⁰ ZPIZ – Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Tabela 5: Priporočene zavarovalne vsote za življenjsko in nezgodno zavarovanje

Življenjska situacija	Priporočena zavarovalna vsota za življenjsko zavarovanje	Priporočena zavarovalna vsota za nezgodno zavarovanje
Otroci do 20. leta	/	100-kratnik povprečne plače
Družina brez otrok	2-krat letni neto dohodek	3-krat letni neto dohodek
Družina z majhnimi otroki	4-krat letni neto dohodek	5-krat letni neto dohodek
Družina s starejšimi otroci	3-krat letni neto dohodek	4-krat letni neto dohodek

Vir: Balkovec, 2000, str. 128-130.

Priporočilo za minimalno potrebno višino zavarovalne vsote pri življenjskih in nezgodnih zavarovanjih je vezano na zaščito dohodkov. Priporoča se samo tistim, ki bi v primeru svoje smrti povzročili svojim bližnjim padec po socialni lestvici oziroma tistim, ki v primeru nezgode, katere posledica je invalidnost, ne bi mogli pokrivati vseh finančnih življenjskih obveznosti. Pri izračunu primerne zavarovalne vsote je treba upoštevati tudi naložen likviden kapital in kreditne obveznosti. Prvo zmanjšuje potrebo po zavarovanju, drugo jo povečuje.

4.1.6 Davčni vidik

Davki so pri investicijah zelo pomemben dejavnik, saj lahko precej znižajo doseženo donosnost. Po nedavno veljavni zakonodaji v Sloveniji so bile obresti na bančne vloge in obveznice proste davka in s tem v privilegiranem položaju glede na druge vrste naložb. Obdavčeni pa so bili kapitalski dobički, ki so bili realizirani s prodajo delnic, obveznic in točk vzajemnih skladov, če je od nakupa le-teh minilo manj kot tri leta (Zakon o dohodnini - ZDoh, 1993).

Novi zakon o dohodnini, ki se je začel uporabljati 1. januarja 2005, predvideva razdelitev dohodka iz premoženja na podkategorije, ki se bodo izračunavale vsaka posebej in tudi različno obdavčile. Kategorije, ki so pomembne pri investiranju v obravnavane vrste finančnih naložb so: obresti, dividende, kapitalski dobički in dohodek od vzajemnih skladov.

Obresti so po novem obdavčene, zajete pa bodo vse obresti od denarnih depozitov, obveznic, zakladnih menic, posojilnih razmerij, stanovanjske varčevalne sheme²¹ in življenjskih zavarovanj²². Osnova za obdavčitev bodo vse dosežene obresti, ki presegajo mejo 300 tisoč tolarjev na leto. To olajšavo se bo lahko uveljavljalo le za obresti na denarne depozite fizičnih oseb pri bankah iz držav EU, vključno z dohodki iz varčevalnih pogodb po nacionalni stanovanjski varčevalni shemi, ter za obresti iz kotirajočih dolžniških vrednostnih papirjev. Obdavčenje obresti bo postopno, saj bo v letu 2005 obdavčeno le 10 odstotkov obresti nad mejo olajšave, v naslednjem letu 25 odstotkov, 2007 40 odstotkov, nato 75 odstotkov in šele od leta 2009 vse obresti, ki ne spadajo pod olajšavo (ZDoh-1, 2004).

²¹ V kolikor je pogodba sklenjena za manj kot deset let (ZDoh-1, 2004).

²² Obresti iz naslova življenjskega zavarovanja so neobdavčene, če so izpolnjeni trije pogoji: pogodba je sklenjena za najmanj 10 let, sklenitelj in upravičenec sta isti osebi in ne pride do odkupa police pred 10 leti (ZDoh-1, 2004).

Osnova za obdavčitev dividend je bruto znesek dividend manj 35 odstotkov, če so bile dividende dosežene na območju Evropske Unije. V nasprotnem primeru je obdavčena celotna vrednost dividend²³ (ZDoh-1, 2004).

Kapitalski dobički od neposrednega investiranja v vrednostne papirje bodo obdavčeni podobno kot do sedaj. Ostaja tri letni rok, po poteku katerega velja oprostitev plačila davka na kapitalski dobiček. Ker se po novem upošteva načelo svetovnega dohodka, enako velja tudi za kapitalske dobičke ustvarjene s tujimi vrednostnimi papirji, ki so bili po starem zakonu neobdavčeni. Pojavi se nov pojem pretežnega lastniškega deleža, ki je opredeljen kot lastniški delež, ki dosega najmanj 60 milijonov tolarjev po knjigovodski vrednosti, če kapital družbe presega 200 milijonov tolarjev. Kapitalski dobiček iz pretežnega lastniškega deleža bo obdavčen ne glede na rok pridobitve deleža (Kobal, 2004). Malo pred začetkom uporabe zakona pa je bila uveljavljena sprememba zakona in sicer, da osnova za obdavčitev pretežnih lastniških deležev ne bo več celoten znesek dobička, temveč le 40 odstotkov dobička. Na ta način se bo učinkovita stopnja obdavčitve znižala s prejšnjih 50 na 20 odstotkov. Namen tega ukrepa je preprečiti odtok kapitala iz Slovenije, vendar je po mnenju strokovne javnosti nastal prepozno, saj naj bi do konca leta 2004 približno milijarda evrov odtekla iz Slovenije v davčno bolj prijazne države (Finance-on.net, 2005).

Največ sprememb je po novem pri obdavčevanju dohodka iz vzajemnih skladov. Doslej je zanje veljalo enako kot za delnice – po treh letih lastništva točk določenega sklada dobički niso bili obdavčeni. Od 1.1.2005 pa morajo skladi poročati kolikšen del porasta vrednosti točke je posledica: obresti, dividend in kapitalskih dobičkov. Dobički sklada, doseženi z obrestmi, bodo obdavčeni kot obresti, dobički iz dividend kot dividende, dobički iz kapitalskih dobičkov pa tako kot kapitalski dobički pri delnicah, torej po treh letih ne bodo obdavčeni. Problem je v tem, da bodo skladi, ki ne bodo poročali po opisanem postopku, označeni za nekvalificirane in bodo, ne glede na rok držanja naložbe, obdavčeni v celoti. V praksi to pomeni, da bodo skoraj vsi tuji skladi davčno diskriminirani in iz tega vidika neugodni za vlagatelje (Gostiša, 2004a, str. 21).

Višina kapitalskih dobičkov, obresti in dividend se ob upoštevanju določenih olajšav prišteva k dohodninski davčni osnovi, tako da je dejanska davčna obremenitev odvisna od tega, v katerem dohodninskem razredu je vlagatelj. Davki lahko znižajo donos tudi za polovico²⁴, zato je zelo pomembno, da posameznik pri izbiri in prodaji naložb upošteva tudi njihov davčni učinek.

4.2 Vzgoja otrok o osebnih finančah

Izračuni kažejo, da vzgoja in vzdrževanje enega otroka od rojstva do njegovega 18. leta stane v ZDA povprečno 165.630 dolarjev (Keown, 2003, str. 580). Verjetno nobeden od staršev ne

²³ Po starem zakonu se je lahko pri dividendah uveljavljalo 40% davčno olajšavo, ne glede na izvor dividende (ZDoh, 1993).

²⁴ Davčna stopnja v najvišjem dohodninskem razredu znaša 50 odstotkov (ZDoh-1, 2004).

razmišlja o svojem otroku kot o strošku, vendar je to precej velik znesek, ki ga je pametno nekako vključiti v finančno planiranje. Še bolj pomembno je, da starši otroke poučijo o financah in denarju. Tako bodo otroci razumeli, kakšno vlogo igra denar, razvili do njega spoštljiv odnos in si pridobili finančno disciplino.

O denarju se bodo otroci največ naučili, če bodo lahko z njim ravnali sami. Redna žepnina otrokom je zato najbolj priporočljiv učni pripomoček. Za mlajše otroke od 5-9 let naj bo žepnina tedenska, saj se bodo tako lažje naučili razporejati denar in varčevati, dobili pa bodo tudi izkušnje s trošenjem. Razložiti jim je treba, da varčevanje v enem tednu omogoča večje nakupe v drugem. Zelo pomembno je, da otrok občuti nagrado za odrekanje in s privarčevanim denarjem kupi stvar, ki si jo je močno želel. Starejši otroci pri starosti 9-14 let potrebujejo že več denarja, zato jih je lažje naučiti, da je zanj treba tudi delati. Z žepnino mora otrok kriti dogovorjene stroške, na primer račun za prenosni telefon, modne dodatke ali najnovejšo zgoščenko. Starši naj jim omogočijo dodaten zaslužek pri opravilih, za katera bi sicer morali plačati²⁵ (Gostiša, 2004, str. 16-17).

Najstnik od 14.-18. leta mora čim več finančnih odločitev sprejemati sam. Zaradi večjih potreb naj si dodaten denar služi z delom prek študentskih servisov. Starši naj ga spodbujajo k varčevanju in nalaganju prihrankov ter ga seznanijo z različnimi naložbenimi možnostmi. Po 18. letu potrebujejo mladostniki še vedno občasne nasvete in usmeritve. Priporočljivo je, da starši z njimi izmenjujejo izkušnje z naložbami, najemanjem posojil, davki in zapravljanjem (Gostiša, 2004, str. 16-17).

Finančna vzgoja je pomemben del vzgoje otrok, ki bi ji starši morali posvetiti več pozornosti. Z otroki bi se morali o denarju čim več pogovarjati in jih poskušati naučiti odgovornega upravljanja z osebnim premoženjem.

4.3 Vloga finančnih svetovalcev

Finančno planiranje zajema skupek procesov, ki so opredeljeni v četrtem poglavju. Od posameznika zahteva kar nekaj znanja in veliko truda, če se finančnega planiranja loti sam. Zato je priporočljivo, da vsi, ki niso strokovnjaki na tem področju, poiščejo tudi pomoč finančnega svetovalca.

Finančni svetovalec lahko posamezniku, ki je finančni plan naredil samostojno, tega le pregleda ter opozori na morebitne napake in predlaga kakšne izboljšave glede na posameznikove finančne cilje in interese. Druga možnost je, da se pomoč finančnega svetovalca uporabi pri bolj zapletenih davčnih ali drugih vprašanjih. Največ ljudi pa finančnega svetovalca potrebuje, da individualno za njih izdela celoten finančni plan. V tem primeru je potrebno finančnemu svetovalcu razkriti trenutno finančno premoženje in višino dohodkov ter kratkoročne in dolgoročne cilje, da bo lahko naredil ustrezen finančni plan.

²⁵ Na primer pranje avtomobila, pleskanje ograje.

Izbira finančnega svetovalca mora biti skrbna in premišljena. Zelo pomembno je, da posameznik izbere finančnega svetovalca, ki je dovolj usposobljen in mu zaupa. Strokovnost lahko preveri z dokazili o opravljenem izpitu oziroma pridobljeni licenci za opravljanje določenih storitev. V Sloveniji licence za opravljanje dela finančnega svetovalca še ni, obstajata pa licenca za zavarovalnega zastopnika in preizkus strokovnih znanj s področja trženja ter prodaje investicijskih kuponov oziroma delnic investicijskih skladov. Obe potrdili sta gotovo dobri referenci nekoga, ki se ukvarja s finančnim svetovanjem. Drugi način za ugotavljanje usposobljenosti finančnega svetovalca je tudi vedenje o izkušnjah tega svetovalca in priporočila prijateljev ali sorodnikov, ki so s svetovalcem že uspešno sodelovali.

Finančni svetovalci se razlikujejo tudi glede na način plačila za svoje storitve. Nekateri zaračunavajo storitve po urni postavki, drugi pa so poplačani iz provizij od različnih oblik naložb, ki jih priporočajo. Zlasti pri slednjih je potrebno paziti, da delujejo resnično v interesu stranke in je ne usmerjajo k posameznim naložbam le zato, ker bodo oni dobili provizijo. Zelo je pomembno, da imajo taki svetovalci sklenjene pogodbe s številnimi podjetji, saj lahko na ta način zagotovijo svojim strankam široko paleto različnih finančnih produktov, ki bolj ustrezajo finančnemu stanju in potrebam posamezne stranke.

Najboljša zaščita posameznika pred svetovalcem, ki deluje predvsem v svojo korist, je finančna pismenost. Le tako bo lahko razumel ali so predlogi finančnega svetovalca smiselni in primerni zanj. Posledice slabe finančne izobrazbe ljudi so tudi večja zadolženost prebivalstva, več osebnih bankrotov, manjša stopnja varčevanja in oblikovanje premajhnega sklada za pokojnino. V tujini so ponekod nastale neprofitne organizacije z namenom, da bi popravile obstoječe stanje in izboljšale finančno pismenost ljudi. Ena takih je krovna organizacija "JumpStart Coalition for Financial Literacy", ki združuje 140 organizacij v Združenih državah Amerike, katerih glavni cilj je uvedba pouka o osebnih financah na vseh ravneh šolanja (Breitbard, Gravis, 2003, str. 56-60).

5 DOSEGANJE FINANČNE NEODVISNOSTI

V četrtem poglavju je predstavljen način, kako pametno upravljati z osebnimi financami. Namen tega poglavju pa je prikazati, kako lahko posameznik z uporabo znanja o financah doseže finančno neodvisnost.

5.1 Ravni finančne neodvisnosti

Schäfer loči tri ravni finančne neodvisnosti (Schäfer, 2002, str. 264): finančna zaščita, finančna varnost in finančna svoboda. Vsaka stopnja je nadgradnja prejšnje.

5.1.1 Finančna zaščita

Finančna zaščita je prvi cilj varčevanja. Služi kot zavarovanje v primeru osebnih finančnih kriz, ki so največkrat posledica izpada rednih dohodkov ali nepričakovanega pojava nujnih večjih izdatkov. V ta namen naj posameznik oblikuje tako imenovani rezervni ali varnostni sklad. Višina sredstev v varnostnem skladu naj bi omogočala pokrivanje nujnih življenjskih izdatkov posameznika za dobo od šestih mesecev do dveh let. Dolžina tega obdobja je odvisna predvsem od zanesljivosti zaposlitve in njegove sposobnosti najti novo zaposlitev.

Sestava varnostnega sklada obsega zelo varne finančne naložbe kot so bančne vloge in državne obveznice. Sklad je smiselno razdeliti na likvidni del, ki obsega približno eno tretjino sklada in ga tvorijo gotovina, vpogledne in kratkoročne vezane vloge, ter na dolgoročni del, ki je pretežno sestavljen iz državnih obveznic ali obvezniških vzajemnih skladov. Varnostni sklad je sicer namenjen zadovoljevanju nepričakovanih kratkoročnih finančnih potreb, vendar je njegova narava izrazito dolgoročna. V primeru normalnega ali ugodnega razvoja dogodkov je zelo verjetno, da posameznik iz njega ne bo črpal vrsto let ali pa bo črpal le njegov manjši, likvidni del. Zato bi bilo nepotrebno, da bi celoten varnostni sklad razporedili v nizko donosne vpogledne vloge ali gotovino. Z vključitvijo obveznic bo tudi varnostni sklad vsaj ohranjal svojo realno vrednost (Kleindienst, 2001, str. 59-61).

Pomembno je, da posameznik sredstva tega sklada črpa le v najnujnejših primerih. Po poteku krize pa jih je potrebno dvigniti na prejšnjo raven. Poleg tega je treba varnostni sklad strogo ločiti od tistih varčevalnih skladov, ki so namenjeni doseganju drugih finančnih ciljev. Šele ko ima posameznik formiran varnostni sklad, ki mu nudi ustrezno finančno zaščito, je pripravljen na naslednji korak – ustvarjanje premoženja z investiranjem v delnice.

5.1.2 Finančna varnost

Finančna zaščita daje posamezniku občutek, da je zavarovan, pripravljen na neljube dogodke. Krizo lahko tako preživi brez večjih finančnih pretresov, vendar je v tem primeru kapital varnostnega sklada porabljen in mora zanj ponovno začeti varčevati. To pomanjkljivost odpravi, ko doseže drugo stopnjo finančne neodvisnosti, to je finančno varnost. Finančna varnost omogoča posamezniku, da si z dohodki od investicij²⁶ lahko pokrije nujne življenjske stroške. Svojega kapitala mu ni treba več načeti, saj se tudi ob nastopu neugodnih dogodkov, kot je na primer izguba zaposlitve, lahko preživi samo z realnim donosom, ki mu ga ta kapital prinaša.

Kdaj posameznik doseže finančno varnost, je razmeroma preprosto ugotoviti. Sešteti je potrebno njegove nujne mesečne izdatke in izračunati koliko donosa mu v povprečju prinaša njegovo premoženje. V primeru, da potrebuje na mesec vsaj 120.000 tolarjev in mu investicije prinašajo realno 8 odstotni donos, je za finančno varnost potreben kapital v višini 18

²⁶ Tu so mišljeni vsi finančni učinki trenutnih investicij – obresti, dividende in kapitalski dobički.

milijonov tolarjev. Splošna formula, po kateri se lahko izračuna potrebno višino kapitala je sledeča (prirejena po Schäfer, 2002, str. 283):

$$\text{Količina kapitala} = \text{mesečni izdatki} \times 1/r \times 12, \quad (1)$$

kjer r predstavlja realno letno donosnost premoženja.

Donosnost premoženja je odvisna od njegove sestave. V poglavju o investicijah so opisane osnovne finančne naložbe in tudi to, katere so bolj donosne od drugih. Od česa je odvisna optimalna sestava posameznikovega premoženja pa je opredeljeno v poglavju 5.2.

5.1.3 Finančna svoboda

Finančna svoboda, kot je definirana v prvem poglavju, omogoča posamezniku neodvisnost od dohodkov od dela. Prejema namreč toliko pasivnih dohodkov od premoženja, da mu zadoščajo za vzdrževanje njegovega življenjskega sloga. Finančna svoboda je tako le naslednji korak od finančne varnosti. Kdaj človek postane finančno svoboden, se izračuna po enaki formuli, le da se upoštevajo mesečni stroški zelenega življenjskega standarda.

Pri tem višina potrebnega premoženja ni odvisna od starosti posameznika, saj uporabljena metodologija upošteva, da si posameznik rento, v višini realnega donosa njegovega premoženja, lahko izplačuje v nedogled. Za dosego finančne svobode potrebuje zato več premoženja, kot če bi izračun upošteval pričakovano življenjsko dobo posameznika. Z vidika življenjskega cikla posameznika bi bilo optimalno, da bi vse svoje premoženje porabil ravno na zadnji dan svojega življenja. Ker pa posameznik ne ve, kako dolgo bo živel, si lahko zagotovi finančno svobodo le, če uporabi izračun za večno rento.

5.2 Optimalna strateška sestava premoženja

Strateška sestava premoženja je dolgoročna razporeditev premoženja med osnovne skupine finančnih naložb: delnice, obveznice, bančne vloge in druge denarne rezerve. Vlagatelji pogosto namenijo veliko pozornosti odločanju o tem, katero delnico kupiti, zanemarijo pa odločitev o strateški razporeditvi premoženja. Ta je najpomembnejša finančna odločitev vlagatelja, saj sta tako donosnost kot tveganje odvisna predvsem od strateške razporeditve premoženja. Obsežne tuje študije so pokazale, da strateška razporeditev premoženja določi kar 90 do 95 odstotkov celotne dolgoročne donosnosti in tveganja finančnega premoženja (Brinson, Singer, Beebower, 1991, str. 40-48). Izbira posameznih vrednostnih papirjev skupaj z drugimi odločitvami v povprečju vpliva le na 10 odstotkov celotne donosnosti. Nujno je torej, da se vlagatelj najprej odloči o strateški sestavi premoženja in v okviru tega opredeli, kolikšen delež premoženja bo plemenitil v posameznih naložbenih skupinah.

Cilj strateške razporeditve premoženja je prihranke razporediti v takšne skupine finančnih naložb, ki bodo vlagatelju prinesle ustrezno donosnost ob zanj sprejemljivem tveganju.

Prihranke bo poskušal razporediti tako, da bo čim boljše izkoristil prednosti posamezne naložbene skupine, hkrati pa njihove slabosti kar se da zmanjšal. Optimalna strateška sestava premoženja se od posameznika do posameznika razlikuje, saj je odvisna od osebnih finančnih ciljev, obstoječih in pričakovanih finančnih razmer, odnosa do tveganja ter izkušenj s področja finančnih naložb.

5.2.1 Osebni finančni cilji

Ljudje varčujejo, da bi od tega imeli določene koristi v prihodnosti, vendar mnogi od njih končnih ciljev varčevanja ne opredelijo dovolj jasno. Pravilno postavljen cilj varčevanja ali investiranja mora vsebovati opredelitev (Kleindienst, 2001, str. 37):

- dobrin ali potreb, ki jih posameznik želi pridobiti oziroma zadovoljiti,
- višine zneska, ki ga še potrebuje za nakup te dobrine,
- časovnega roka, v katerem želi nakup ali zadovoljitev potreb opraviti.

Posledica napačno opredeljenega cilja je, da bodo ti ljudje pri investiranju zelo verjetno tvegali več ali manj, kot bi lahko, oziroma smeli. Pogosto se tudi zgodi, da ljudje pravilno zastavijo cilje, ne znajo pa vzpostaviti ustrezne povezave med cilji varčevanja ter prednostmi in slabostmi posameznih naložbenih skupin (Kleindienst, 2001, str. 37).

Ključnega pomena za strateško sestavo premoženja je čas, v katerem želi investitor doseči svoje finančne cilje. Zanimivi so rezultati izračunov o najnižji povprečni letni donosnosti, ki so jo ameriške delnice prinesle v posameznih zaporednih časovnih intervalih od 1927 do 1999 leta. V najslabšem 3-letnem obdobju so se tečaji delnic v povprečju znižali kar za 25,4 odstotka na leto, medtem ko so v najslabšem 25-letnem obdobju v povprečju naraščali 5,4 odstotka na leto. Iz tega sledi ugotovitev, da je donosnost delnic po posameznih letih zelo nihala, vendar so se ta nihanja dolgoročno v večji meri izničila. Dolžina obdobja, v katerem investitor želi uresničiti svoj cilj torej določa, kolikšen delež premoženja bo plemenitil v posamezni osnovni naložbeni skupini. Daljše kot je obdobje, več tveganja si lahko privoščijo in s tem višji odstotek delnic v svojem premoženju (Kleindienst, 2001, str. 39).

5.2.2 Trenutne in pričakovane finančne razmere

Poleg finančnih ciljev, ki jih želi posameznik uresničiti, so za optimalno strateško sestavo premoženja zelo pomembne njegove trenutne osebne finančne razmere. Le-te vplivajo na višino premoženja, ki ga plemeniti v posameznih finančnih naložbah. Za varčevanje v delnicah so bolj primerni posamezniki ali gospodinjstva z naslednjimi značilnostmi (Kleindienst, 2001, str. 63):

- imajo že oblikovan varnostni sklad,
- tekoči dohodki so nadpovprečno visoki in več kot zadoščajo za pokrivanje nujnih tekočih življenjskih izdatkov,

- so že opravili nekatere nujne življenjske investicije (zlasti nakup stanovanja),
- zaposlitev članov gospodinjstva je varna, prav tako njihovi tekoči dohodki,
- niso zadolženi,
- v naslednjih treh letih ne načrtujejo večjih nakupov.

Na splošno namreč velja, da lahko nadpovprečno premožni posamezniki razporedijo v delnice večji delež njihovega finančnega premoženja. Višina tekočih mesečnih dohodkov pa je pomembna predvsem za vnaprejšnjo opredelitev mesečnih prihrankov, ki jih lahko posameznik nameni za investiranje.

5.2.3 Odnos do tveganja

Na posameznikovo optimalno strateško razporeditev premoženja v določeni meri vpliva tudi njegov odnos do tveganja. Ljudje se v nagnjenosti do tveganja močno razlikujejo. Nekateri zlahka razporedijo v delnice pomemben del prihrankov in ga izpostavijo tečajnim nihanjem na trgu, druge pa vznemiri že misel na to, da bi vrednost njihovih prihrankov nihala iz dneva v dan. Velikokrat se med slednje uvrščajo tisti, ki delnic in njihovih značilnosti ne poznajo dovolj dobro.

Preudaren posameznik se tveganju ne bo skušal izogniti na vsak način, ampak bo tveganje pripravljen prevzeti, če bo za to lahko pričakoval določeno nadomestilo. V primeru investiranja v delnice bo nagrajen z višjo donosnostjo prihrankov, saj na dolgi rok velja, da so delnice nadpovprečno donosna naložba.

Posameznik naj bi tveganje sprejemal na podlagi objektivnih okoliščin – glede na svoje finančne razmere in naravo svojih finančnih ciljev. Njegov lasten odnos do tveganja, ki je predvsem subjektiven in v marsičem neracionalen, naj bi pri odločanju o razporeditvi prihrankov ne prevladal. V primeru, da se tveganja nadpovprečno boji, lahko sestavo premoženja oblikuje nekoliko bolj konservativno. Vsekakor bi bila velika napaka, če bi samo zaradi strahu vse svoje prihranke vložil v bančne vloge. Strah pred nakupom delnic lahko posameznik prebrodi tudi tako, da na trg vstopi postopoma in priporočljivo izpostavljenost tveganju doseže v letu ali dveh (Kleindienst, 2001, str. 68).

5.2.4 Znanje in izkušnje

Posameznikova raven poznavanja finančnih naložb in trga kapitala naj bi podobno kot njegov odnos do tveganja, ne imela prevladujočega vpliva na strateško sestavo premoženja. Za vlagatelja, ki nima ustreznega znanja je priporočljivo, da mu pri vlaganju v delnice in obveznice pomaga usposobljen finančni svetovalec. Dobro je, da na trg kapitala vstopi postopoma in na začetku delnicam nameni nekoliko manjši delež premoženja. Ko si bo z vlaganjem v delnice pridobil zadosti izkušenj in se bo njegovo poznavanje finančnih naložb okrepilo, naj delež delnic v strateški sestavi premoženja poveča na optimalno raven.

5.3 Konkretni primer doseganja finančne svobode

To poglavje je namenjeno potrjevanju v začetku diplomskega dela postavljenega vprašanja ali lahko in kdaj povprečen 30-letni posameznik z visokošolsko izobrazbo doseže finančno svobodo, če ravna v skladu s postopki, opisanimi v tem delu. Rezultat modela bo pokazal, koliko odstotkov svojih dohodkov mora posameznik namenjati za finančno svobodo, da jo doseže pri 50. oziroma 65. letu svoje starosti. Pri izračunih je upoštevana ocena trenutnih in bodočih dohodkov, ustrezna strateška sestava premoženja ter višina pokojnine, ki jo bo posameznik prejemal iz naslova obveznega pokojninskega zavarovanja. Vsi zneski, stopnje rasti in donosnosti so izraženi v realnih vrednostih glede na današnji čas.

5.3.1 Višina dohodkov

Predpostavljeno je, da ima tridesetletni posameznik z visokošolsko izobrazbo neto plačo 250 tisoč tolarjev. Poleg tega naj bi njegova realna plača pri starosti 65 let, ko bi se normalno upokojil, znašala 400 tisoč tolarjev²⁷. Povprečna realna letna stopnja rasti plače znaša ob tej predpostavki 1,35 odstotka. Ta vrednost je precej konzervativna, če jo primerjamo s povprečno realno rastjo neto plače v Sloveniji od leta 1995 do konca 2003, ki je znašala 2,5 odstotka na leto (Bilten Banke Slovenije, 2004, str. 104).

Na ta način so dobljeni tudi podatki o višini plače v posameznih letih, če bi rasla premo- sorazmerno. Od tega pa je odvisen tudi znesek, ki ga vsak mesec nameni za doseg finančne svobode.

5.3.2 Sestava premoženja

Dejavniki, ki vplivajo na določitev optimalne strateške sestave premoženja so podrobneje opisane v poglavju 5.2. Na tem mestu bodo že opisana spoznanja povezana s konkretnim primerom in podatki.

Varčevanje za doseg finančne svobode se lahko primerja s pokojninskim varčevanjem, kar pomeni, da je glede na starost obravnavanega posameznika, cilj varčevanja izrazito dolgoročen. Predpostavljeno je, da ima posameznik že oblikovan varnostni sklad²⁸, drugih prihrankov za finančno svobodo nima. Je nekoliko zadolžen zaradi reševanja stanovanjskega problema, vendar se predvideva, da bo do 35. leta vse obveznosti iz tega naslova že odplačal. Njegova zaposlitev je relativno stabilna in varna. Posameznik pozna osnovne značilnosti finančnih naložb in trga kapitala.

S pomočjo teh predpostavk ter priporočljive strateške sestave premoženja za pokojninsko varčevanje (Kleindienst, 2001, str. 531) je bila ugotovljena optimalna razporeditev

²⁷ Zaradi poenostavitve so vsi izračuni v tolarjih, čeprav bo verjetno čez dve leti zakonito plačilno sredstvo v Sloveniji evro.

²⁸ Varnostni oz. rezervni sklad: glej poglavje 5.1.1.

premoženja za tega posameznika, ki se spreminja glede na čas do njegove upokojitve (Tabela 6).

Tabela 6: Optimalna strateška razporeditev premoženja in donosnost premoženja

	Čas do upokojitve		
	Več kot 10 let	5 do 10 let	Manj kot 5 let in po njej
Razporeditev premoženja	70 % delnice 20 % obveznice 10 % denarne rezerve	55 % delnice 35 % obveznice 10 % denarne rezerve	40 % delnice 40 % obveznice 20 % denarne rezerve
Realna donosnost premoženja	6,25%	5,51%	4,57%

Vir: Kleindienst, 2001, str. 531; Lastni izračuni.

Donosnost premoženja je odvisna od njegove sestave oziroma od tega, koliko odstotkov premoženja se plemeniti v posameznih naložbenih skupinah. Glede na optimalno razporeditev premoženja iz zgornje tabele in pričakovane donosnosti posamezne naložbene skupine, je izračunana donosnost premoženja v opredeljenih obdobjih posameznikovega življenjskega cikla (Tabela 6).

Donosnost delnic kot naložbene skupine je izračunana kot povprečna letna donosnost svetovnega delniškega indeksa MSCI v zadnjih tridesetih letih z upoštevanjem reinvestiranja prejetih dividend (MSCI Equity Indices, 2004). Le-ta znaša 12,56 odstotka na leto izražena v ameriških dolarjih. Če se upošteva povprečna inflacija dolarja v tem obdobju, je povprečna realna letna donosnost delnic 7,93 odstotka (US Department of Labour, 2004).

Realna donosnost delnic v preteklih tridesetih letih je bila torej malo manj kot 8 odstotkov na leto, podobno donosnost pa lahko vlagatelj na dolgi rok pričakuje tudi v prihodnosti. Tuje empirične izkušnje in študije so pokazale, da naj bi obveznice na dolgi rok na razvitih trgih kapitala prinesle za okoli pet odstotnih točk nižjo donosnost od delnic (Kleindienst, 2001, str. 186). Realna letna donosnost obveznic je torej v povprečju tri odstotke, za denarne rezerve pa je predpostavljena eno odstotna realna letna donosnost.

5.3.3 Višina pokojnine

Do nedavnega je pokojninski sistem v Sloveniji temeljil predvsem na avtomatizmu in od posameznikov ni zahteval niti jim ni dal možnosti, da bi za višino svoje pokojnine poskrbeli s samostojnimi odločitvami. Danes ima vsak možnost, da za del pokojnine poskrbi sam s prostovoljnim dodatnim pokojninskim varčevanjem v okviru drugega²⁹ in tretjega pokojninskega stebra. Za dodatek k pokojnini lahko poskrbi tudi s samostojnim investiranjem

²⁹ Zakonodajalec z davčnimi stimulacijami vzpodbuja vključevanje v drugi steber, predvsem v okviru kolektivnega dodatnega pokojninskega zavarovanja. Zakonodajalec se v celoti odpove plačilu prispevkov in davkov iz dela plače, ki gre za dodatno pokojninsko zavarovanje, če ne preseže 5,84 odstotkov bruto plače. Ta znesek se skupaj s premijo nakaže na osebni varčevalni račun zavarovanca pri pokojninski družbi (Prva pokojninska družba, 23.1.2005).

v naložbe, ki jih diplomsko delo obravnava. Prednost slednjega je v tem, da posameznik lažje oblikuje zanj optimalno strukturo premoženja in da lahko privarčevana sredstva začne črpati, kadar mu to ustreza.

Za pravilno oceno, koliko mora posameznik varčevati, da doseže finančno svobodo pri določeni starosti, je potrebno upoštevati tudi pokojnino, ki jo posameznik prejema iz naslova obveznega pokojninskega zavarovanja. Izračun predpostavlja, da ima posameznik visokošolsko izobrazbo in da se je zaposlil pri 25. letih. Polna delovna doba znaša 40 let, zato je njegova starost ob normalni upokojitvi 65 let. Višina pokojnine je odvisna od višine pokojninske osnove in deleža od pokojninske osnove, ki je odmerjen glede na dolžino delovne dobe, starost ob upokojitvi in drugo. Pokojninska osnova se izračuna kot povprečje mesečnih plač 18 najbolj ugodnih zaporednih let³⁰ (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju - ZPIZ-1, 1999).

Na podlagi teh podatkov je možno izračunati, kolikšno pokojnino bo posameznik začel prejemati po 65. letu. Izračuni se nekoliko razlikujejo za moškega in žensko, ker jima pripada nekoliko drugačen delež od pokojninske osnove. V primeru, da delata do 65. leta, pripada moškemu 76,85 odstotka pokojninske osnove, ženski 75,5 odstotka (IUS Software, 2004). V drugem primeru, ko delata do 50. leta in začne ženska prejemati pokojnino pri 61., moški pa pri 63. letu, znaša odstotek pokojninske osnove 50 za moškega in 53 za žensko. Delež od pokojninske osnove je nižji zaradi krajše delovne dobe in nižje starosti ob začetku prejemanja pokojnine (ZPIZ-1, 1999; Lastni izračuni).

Tabela 7: Višina pokojnine glede na predpostavljene dohodke in starost ob upokojitvi za oba spola

Finančna svoboda pri:	Delež pokojninske osnove	Višina pokojnine
65 (moški)	76,85%	273.143
65 (ženske)	75,50%	268.345
50 (moški)	50,00%	145.290
50(ženske)	53,00%	154.008

Vir: Lastni izračuni.

5.3.4 Rezultat modela

Za preverjanje postavljene hipoteze je potrebno izračunati, kolikšen del svojih dohodkov mora posameznik namenjati od svojega tridesetega leta do 65. oziroma do 50. leta, da bo takrat finančno svoboden. S finančno svobodo je mišljeno, da posameznik obdrži enak standard kot ga je imel preden je prenehal delati.

V primeru, ko se upokoji pri 65. letu, mora biti vrednost ustvarjenega premoženja tolikšna, da daje posamezniku večno rento, ki mu skupaj s pokojnino omogoča živeti enak življenjski stil kot pred upokojitvijo. Enak življenjski standard pomeni, da ima vsak mesec na razpolago

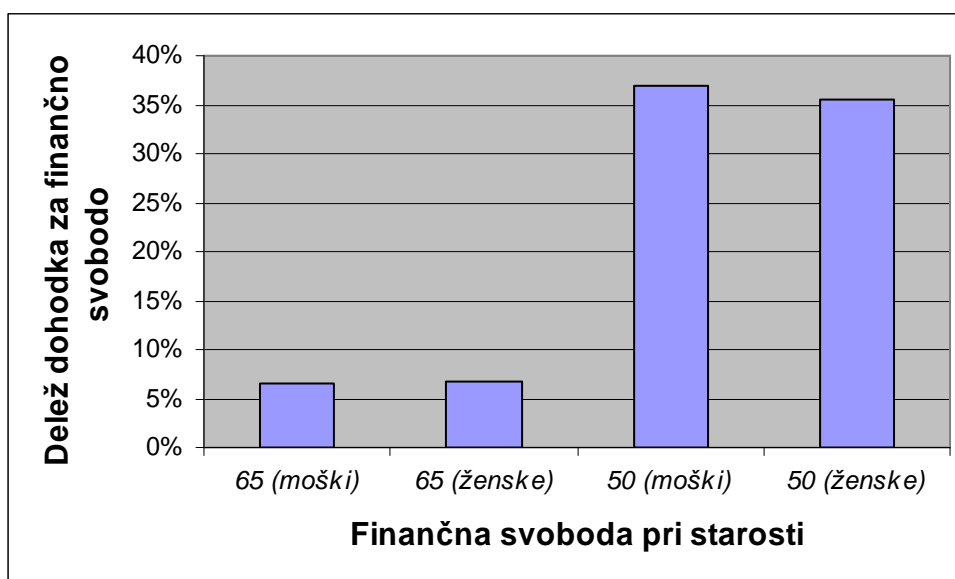
³⁰ To velja po sedanji zakonodaji. V prihodnosti je, zaradi čedalje večjih "lukenj" v pokojninskih blagajnah, mogoče pričakovati manj ugodno ureditev.

realno enako kot je znašala njegova zadnja plača, od tega pa je odštet isti odstotek, ki ga je prej namenjal za varčevanje. To pomeni, da ima posameznik prvi mesec po upokojitvi na razpolago 360.000 tolarjev, če je bila njegova zadnja plača 400.000 tolarjev in je namenjal 10 odstotkov plače za dosego finančne svobode.

Enaka logika je uporabljena v drugem primeru, kjer posameznik preneha delati pri petdesetem letu in nato do 65. črpa iz premoženja vsako leto toliko, kot bi znašala njegova plača, če bi še vedno delal. Od 63. leta naprej začne dobivati pokojnino³¹, ki je precej manjša kot v prvem primeru (tabela 7), saj ima posameznik samo 25 let delovne dobe. Preostalo premoženje mora zato biti pri tej starosti večje, da mu prinaša rento v ustrezni višini. V obeh primerih posameznik zapusti svojim dedičem kapital, ki mu omogoča večno rento, zato je za naslednje generacije model potrebno modificirati v izhodiščni predpostavki že privarčevanega premoženja za finančno svobodo.

Model upošteva vse navedene spremenljivke: višino plače, sestavo premoženja in s tem pričakovano donosnost, višino pokojnine ter želeni življenjski standard. Končni izračun za obravnavani primer pokaže, da morajo tisti, ki želijo postati finančno svobodni pri 65. letih, temu namenjati okoli 6,5 odstotkov svoje plače od tridesetega leta dalje. Če želijo biti finančno svobodni že pri 50. letih pa ta odstotek naraste na približno 36,5 (Slika 5). Odstotek dohodka za finančno svobodo bi bil nekoliko nižji, če bi pri izračunu upoštevali pričakovano življenjsko dobo posameznika. Vendar to ne bi bilo v skladu z opredeljeno definicijo finančne svobode, saj bi v primeru preživetja pričakovane življenjske dobe, posameznik ostal brez premoženja, ki mu je omogočalo finančno svobodo.

Slika 5: Odstotek od plače, ki ga mora posameznik od svojega 30. leta namenjati za finančno svobodo, da jo doseže pri določeni starosti

Vir: lastni izračuni.

³¹ Velja za moške, ženske začnejo prejemati pokojnino že pri 61. letih (ZPIZ-1, 1999).

Razlika je kar 30 odstotnih točk oziroma skoraj šest krat večji delež od plače, ki ga mora namenjati za finančno svobodo tisti, ki jo želi doseči pri petdesetem letu starosti. V veliki meri je ta razlika posledica krajšega obdobja varčevanja in nižje pokojnine zaradi nepolne delovne dobe. Višina plače nima pomembnega vpliva na končni rezultat, saj se odstotki ne spremenijo veliko, če se upoštevajo drugačni podatki o plačah. Vendar pa je pomembno dejstvo, da lahko ljudje z višjimi dohodki lažje odvajajo dobro tretjino od svoje plače za dosego finančne svobode.

Za večino je bolj realna prva možnost, to je finančna svoboda pri 65. letu. Odstotek od plače je v drugem primeru zelo visok, če se upoštevajo tudi vse druge finančne obveznosti in življenjski stroški. Tudi če posamezniku uspe varčevati tako visok odstotek od plače, je življenjski standard po upokojitvi v drugem primeru nižji za približno eno tretjino³². Predvsem pa je pomembno spoznanje, da mora, če želi ohraniti enak standard po upokojitvi, začeti v ta namen že zelo zgodaj varčevati.

6 SKLEP

Upravljanje z osebnim premoženjem je prav gotovo eno izmed pomembnejših življenjskih področij, od katerega je v veliki meri odvisna blaginja posameznika oziroma družine v prihodnosti. S ciljem, da bo z osebnim premoženjem ravnal čim bolj racionalno, bi moral vsakdo temu področju posvetiti vsaj nekaj pozornosti.

Proces upravljanja z osebnim premoženjem se prične z izdelavo temeljitega finančnega načrta, ki upošteva posameznikove obstoječe finančne razmere in glede na njegove finančne cilje določa, kako naj z osebnim premoženjem upravlja. Zelo je pomembno, da se resno loti obvladovanja nepotrebnih stroškov, saj je nerazumno trošenje denarja največja ovira za rast osebnega premoženja. Posameznik bo lažje uresničil svoje finančne cilje, če jih bo jasno opredelil in začel zanje načrtno varčevati. Pri tem mora glede na dolžino obdobja do uresničitve cilja in glede na svoje finančne razmere izbrati ustrezno strateško sestavo premoženja.

Finančna svoboda predstavlja stanje, ko posameznik dosega zadovoljiv življenjski standard neodvisno od dohodkov svojega dela. Za dosego le-te je potrebna primerna miselna naravnost, nekaj discipline in samokontrole. Velik vpliv na dosegljivost finančne svobode ima čas, ki ga ima posameznik na voljo za uresničitev tega cilja. Varčevati je potrebno začeti čim bolj zgodaj, saj bo tako posameznik bolj verjetno in z manj odrekanja dosegel finančno svobodo. Zelo učinkovita metoda varčevanja je samodejno investiranje rednih mesečnih zneskov v ustrezno izbrane kapitalske naložbe. Namen varčevanja za finančno svobodo, kot

³² Finančna svoboda je namreč definirana tako, da ima posameznik na razpolago realno enako količino denarja, kot ga je imel en mesec preden je nehal delati. Odstotek, ki ga je namenjal finančni svobodi, se odšteje od njegove zadnje plače, da dobi enako razpoložljivo vsoto. V prvem primeru bo tako imel na razpolago realno 93,5 odstotkov, v drugem primeru pa 63,5 odstotkov svoje zadnje plače.

ga obravnava diplomsko delo, je predvsem v tem, da si posameznik zagotovi finančno in socialno varnost v vseh življenjskih obdobjih ne glede na življenjske okoliščine ali morebitne nepredvidene dogodke. Izračun je pokazal, da je za ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi, potrebno začeti varčevati že približno trideset let prej. V kolikor posameznik ne začne varčevati dovolj zgodaj, mora za finančno svobodo namenjati veliko višji odstotek od plače. Ob upoštevanju drugih življenjskih ciljev in potreb mu bo to uspelo le v primeru, da ima nadpovprečno visoke dohodke.

Posameznik, ki nima dovolj znanja na področju upravljanja z osebnim premoženjem, se mora za pomoč pri planiranju in izdelavi finančnega načrta obrniti na usposobljenega finančnega svetovalca. Strokovnost svetovalca lahko preveri z ustreznimi dokazili oziroma na podlagi dobrih izkušenj in priporočil ljudi, ki jim zaupa. Ob tem se mora posameznik zavedati, da posledice zgrešenih odločitev nosi sam, zato je najboljša zaščita pred slabimi nasveti finančna izobrazba. Pomanjkljiva finančna izobrazba ljudi je namreč vzrok za večino njihovih težav z denarjem. Krivec za tako stanje je tudi obstoječi šolski sistem, ki kljub obširnemu seznamu predmetov, ne ponuja nobenega o ravnanju z denarjem oziroma upravljanju z osebnim premoženjem. Večja finančna pismenost ljudi bi ugodno vplivala na njihov finančni položaj, saj bi se obnašali bolj racionalno, bili manj zadolženi ter bi več varčevali v ustreznih naložbenih oblikah. Na ta način bi se bolj temeljito zavarovali pred nizkimi pokojninami in padcem življenjskega standarda v zrelem življenjskem obdobju. Manjša socialna ogroženost prebivalstva bi pozitivno vplivala tudi na blaginjo in stabilnost celotne družbe. Smiselno bi torej bilo, da bi se v redno šolstvo uvedlo pouk o osebnih financah, in sicer na več nivojih.

LITERATURA

1. Anderson Jack: Misery Hates Company. Forbes Global, New York, 2003, 11, str. 30-32.
2. Balkovec Janez: Skrb za osebno premoženje. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 2000. 261 str.
3. Breitbard H. Stanley, Gravis Reynold Cheryl: Jump-Starting Financial Literacy. Journal Of Accountancy, New York, 6(2003), 196, str. 56-60.
4. Brinson P. Gary, Singer D. Brian, Beebower L. Gilbert: Determinants of Portfolio Performance II: An Update. Financial Analysts Journal, New York, 3(1991), 34, str. 40-48.
5. Garner J. Robert et al: Ernst & Young's Personal Financial Planning Guide. New York : John Wiley & Sons, 1995. 468 str.
6. Glavnik Mitja: Zavarujte se do zob. Moje Finance, Ljubljana, 2004, 6, str. 65.
7. Gostiša Jure: Mami, oči, ali denar tudi štoklja prinese? Moje Finance, Ljubljana, 2004, 6, str. 16-17.
8. Gostiša Jure: Država hlata po dobičkih vlagateljev in varčevalcev. Finance, Ljubljana, 2004a, 212, str. 21.
9. Gruber Norris Ellen: The Personal Finance Kit. Chicago : Dearborn Financial Publishing, 1996. 178 str.
10. Hedges Burke: Finančna svoboda. Ljubljana : Založba Tuma, 2003. 132 str.
11. Hočevar Borut, Petavs Stane, Frankl Peter: Kaj morate vedeti o denarju in borzi, da lahko iz enega tolarja naredite dva. Ljubljana : Gospodarski vestnik, Založba Finance, 1993. 200 str.
12. Jerovšek Aljoša: Delnice – Analize, strategije, špekulacije, davki. Ljubljana : FIRST, 1991. 196 str.
13. Jesenek Mateja: Vodnik za preračunljivo investiranje. Velenje : Založba Pozoj, 2003. 160 str.

14. Keown J. Arthur: Personal Finance. 3rd edition. New Jersey : Pearson Education, 2003. 621 str.
15. Kiyosaki T. Robert, Lechter L. Sharon: Kvadrant denarnega toka. Ljubljana : Lisac&Lisac, 2002. 264 str.
16. Kleindienst Robert: Varčevanje v domačih in tujih delnicah. Ljubljana : GV Založba, 2001. 542 str.
17. Masten Igor: Pobegnimo upokojevcem. Ljubljana, Finance, 2004, 223, str. 8-9.
18. Mramor Dušan: Uvod v poslovne finance. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 1993. 381 str.
19. Pavlin Aleš: Zelo utemeljena dilema: stanovanje kupiti ali najeti. Moje Finance, Ljubljana, 2003, 3, str. 46-48.
20. Pavlišič Marko: Kaj smo se naučili pri Orionu. Ljubljana, Finance, 2004, 65, str. 7.
21. Prohaska Zdenko: Finančni trgi. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 205 str.
22. Repovž Leon, Peterlin Jožko: Financiranje. 2., dopolnjena izd. Koper : Visoka šola za management, 2000. 114 str.
23. Ribnikar Ivan: Od denarja do medvedjega trenda. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, CISEF, 1994. 229 str.
24. Schäfer Bodo: Pot do finančne svobode. Ljubljana : DZS, 2002. 344 str.

VIRI

1. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/jamstvena_shema/informacija/Banka%20Slovenije%20--%20Sporocila%20za%20javnost.htm], 30.08.2004.
2. Bilten Banke Slovenije. Ljubljana : Banka Slovenije, 13(2004), 8/9, 146 str.
3. Donos: E-knjiga. [URL: <http://www.donos.net/client/index.php?table=articles&ID=17>], 23.6.2004.

4. IUS Software. [URL: <http://www.ius-software.si/DVsebine/Pokojnine/ZPIZReport.asp>], 16.10.2004.
5. Kobal Aleš: Obdavčitev kapitalskih dobičkov in dividend po novem. Ljubljana : Posvet Časnika Finance, 29.10.2004.
6. Letno poročilo Banke Slovenije. Ljubljana : Banka Slovenije, 2003, 107 str.
7. MSCI Equity Indices. [URL: <http://www.msci.com/equity/index2.html>], 13.10.2004.
8. Nova Ljubljanska Banka d.d. [URL: <http://www.nlb.si/cgi-bin/nlbweb.exe?doc=716&SeS=1939520010221980-1093861>], 30.08.2004.
9. Prva pokojninska družba. [URL: http://www.prva.net/zakaj_pz-davcne.asp], 23.1.2005.
10. Precej sprememb v obdavčitvi kapitala. Finance-on.net. [URL: <http://www.finance-on.net/show.php?id=108519>], 1.1.2005.
11. Statistics in focus: Economy and finance. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004, 45, 7 str.
12. Statistični urad RS. [URL: <http://www.stat.si/indikatorji.asp?ID=1>], 30.08.2004.
13. SRC.SI. [URL: http://www.src.si/ponudba/obracun_plac_izracun_rezultat.asp], 1.11.2004.
14. US Department of Labour, Bureau of Labour Statistics. [URL: <http://stats.bls.gov/cpi/home.htm>], 14.10.2004.
15. Vzajemci.com. [URL: http://www.vzajemci.com/vsi_cvs.php], 3.11.2004.
16. Zakon o dohodnini (ZDoh) (Uradni list RS, št. 71/93, 2/94, 7/95, 44/96).
17. Zakon o dohodnini (ZDoh-1) (Uradni list RS, št. 54/04, 56/04, 62/04, 63/04, 80/04).
18. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1) (Uradni list RS, št. 106/99, 72/00, 81/00, 124/00, 109/01, 108/02, 110/02, 63/03, 135/03, 2/04, 63/04).
19. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o potrošniških kreditih (ZPotK-A) (Uradni list RS, št. 41/04).

20. 24ur.com. [URL: http://24ur.com/naslovnica/gospodarstvo/20040129_2035407.php],
5.1.2005.

PRILOGE

Priloga 1: Povzetek lastnosti osnovnih finančnih naložb

Tabela 4: Primerjava osnovnih finančnih naložb

	Značilnosti	Prednosti	Slabosti	Primerna naložba za
Bančne vloge	so posojilo banki, ki za to plačuje obresti	varnost, zajamčene vloge, predviden donos, zaenkrat neobdavčeno	zelo nizek donos, nelikvidnost vezanih vlog	uresničitev kratkoročnih ciljev, denarne rezerve
Obveznice	so dolžniški vrednostni papirji, imajo glavnico in dajejo stalni donos v obliki obresti	na dolgi rok višja donosnost kot bančne vloge, vlagatelj lahko obveznice proda na trgu	izpostavljenost obrestnemu, kreditnemu, likvidnostnemu in valutnemu tveganju	zagotavljanje rednih virov dohodka, dopolnilo delniškemu portfelju
Delnice	so lastniški vrednostni papirji, dajejo pravico do udeležbe pri dobičku in nadzoru nad upravljanjem podjetja	donosnost na dolgi rok občutno višja kot pri obveznicah in bančnih vlogah, velika likvidnost	velika nihanja v ceni delnic, nepredvidljivost gibanja tečajev, zahtevajo več kapitala, znanja in truda vlagatelja	uresničitev dolgoročnih ciljev, izkušenega vlagatelja, ki je pripravljen izbiri in upravljanju svojih naložb nameniti dovolj časa
Vzajemni skladi	združujejo denarna sredstva velikega števila vlagateljev in jih zanje nalagajo v vrednostne papirje	prinašajo prednosti vlaganja v delnice in obveznice, dobra razpršitev premoženja že z majhnim vložkom, profesionalno upravljanje, popolna likvidnost	stroški upravljanja, vstopne in izstopne provizije, vlagatelj mora znati izbrati primerne sklade, ki ustrezajo priporočljivi strateški sestavi njegovega premoženja	dolgoročno varčevanje majhnih vlagateljev in tiste, ki želijo skrb za upravljanje naložb prepustiti profesionalnim upravljalcem

Vir: Lastni prikaz.

Priloga 2: Izračuni deleža dohodka za dosego finančne svobode

A. Višina premoženja, ki ga potrebuje posameznik pri 65. letih glede na spol in starost pri kateri doseže finančno svobodo

Finančna svoboda pri:	Delež dohodka za varčevanje	Višina potrebnega premoženja pri 65.
65 (moški)	6,45%	26.512.642
65 (ženske)	6,70%	27.515.678
50 (moški)	36,53%	28.488.134
50(ženske)	34,94%	27.875.883

Vir: Lastni izračuni.

B. Izračun deleža dohodkov, ki ga mora moški namenjati finančni svobodi, če jo želi doseči pri 65. letu starosti

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
30	250.000	6,45%	193.591	193.591	6,25%	199.645
31	253.380	6,45%	196.209	389.800	6,25%	414.473
32	256.805	6,45%	198.861	588.661	6,25%	645.471
33	260.277	6,45%	201.550	790.211	6,25%	893.687
34	263.796	6,45%	204.274	994.485	6,25%	1.160.236
35	267.362	6,45%	207.036	1.201.521	6,25%	1.446.301
36	270.977	6,45%	209.835	1.411.356	6,25%	1.753.141
37	274.640	6,45%	212.672	1.624.028	6,25%	2.082.096
38	278.353	6,45%	215.547	1.839.575	6,25%	2.434.587
39	282.116	6,45%	218.461	2.058.036	6,25%	2.812.126
40	285.930	6,45%	221.414	2.279.451	6,25%	3.216.320
41	289.796	6,45%	224.408	2.503.858	6,25%	3.648.877
42	293.714	6,45%	227.442	2.731.300	6,25%	4.111.613
43	297.684	6,45%	230.516	2.961.817	6,25%	4.606.458
44	301.709	6,45%	233.633	3.195.450	6,25%	5.135.461
45	305.788	6,45%	236.791	3.432.241	6,25%	5.700.803
46	309.922	6,45%	239.993	3.672.234	6,25%	6.304.800
47	314.112	6,45%	243.237	3.915.471	6,25%	6.949.915
48	318.358	6,45%	246.526	4.161.996	6,25%	7.638.762
49	322.662	6,45%	249.858	4.411.855	6,25%	8.374.124
50	327.024	6,45%	253.236	4.665.091	6,25%	9.158.955
51	331.445	6,45%	256.660	4.921.751	6,25%	9.996.397
52	335.926	6,45%	260.130	5.181.881	6,25%	10.889.786
53	340.468	6,45%	263.646	5.445.527	6,25%	11.842.670
54	345.071	6,45%	267.211	5.712.738	6,25%	12.858.819
55	349.736	6,45%	270.823	5.983.561	6,25%	13.942.238
56	354.464	6,45%	274.485	6.258.046	5,51%	14.992.991
57	359.256	6,45%	278.195	6.536.241	5,51%	16.105.490
58	364.113	6,45%	281.956	6.818.198	5,51%	17.283.191
59	369.035	6,45%	285.768	7.103.966	5,51%	18.529.742
60	374.024	6,45%	289.632	7.393.598	5,51%	19.848.990
61	379.081	6,45%	293.547	7.687.145	4,57%	21.057.031
62	384.206	6,45%	297.516	7.984.661	4,57%	22.324.380

(nadaljevanje s strani 2)

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
63	389.400	6,45%	301.538	8.286.199	4,57%	23.653.804
64	394.664	6,45%	305.615	8.591.813	4,57%	25.048.199
65	400.000	6,45%	309.746	8.901.559	4,57%	26.510.591

Vir: Lastni izračuni.

C. Izračun deleža dohodkov, ki ga mora moški namenjati finančni svobodi, če jo želi doseči pri 50. letu starosti

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
30	250.000	36,53%	1.096.014	1.096.014	6,25%	1.130.283
31	253.380	36,53%	1.110.831	2.206.845	6,25%	2.346.530
32	256.805	36,53%	1.125.849	3.332.694	6,25%	3.654.322
33	260.277	36,53%	1.141.069	4.473.763	6,25%	5.059.593
34	263.796	36,53%	1.156.496	5.630.258	6,25%	6.568.652
35	267.362	36,53%	1.172.131	6.802.389	6,25%	8.188.203
36	270.977	36,53%	1.187.977	7.990.366	6,25%	9.925.376
37	274.640	36,53%	1.204.038	9.194.404	6,25%	11.787.745
38	278.353	36,53%	1.220.315	10.414.719	6,25%	13.783.365
39	282.116	36,53%	1.236.813	11.651.532	6,25%	15.920.794
40	285.930	36,53%	1.253.534	12.905.065	5,51%	18.086.673
41	289.796	36,53%	1.270.481	14.175.546	5,51%	20.389.382
42	293.714	36,53%	1.287.656	15.463.202	5,51%	22.836.699
43	297.684	36,53%	1.305.065	16.768.267	5,51%	25.436.836
44	301.709	36,53%	1.322.708	18.090.975	5,51%	28.198.461
45	305.788	36,53%	1.340.590	19.431.565	4,57%	30.859.345
46	309.922	36,53%	1.358.714	20.790.279	4,57%	33.660.461
47	314.112	36,53%	1.377.083	22.167.362	4,57%	36.608.473
48	318.358	36,53%	1.395.700	23.563.061	4,57%	39.710.354
49	322.662	36,53%	1.414.569	24.977.630	4,57%	42.973.397
50	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	42.334.253
51	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	41.630.667
52	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	40.859.216
53	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	40.016.314
54	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	39.098.203
55	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	38.100.950
56	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	37.020.431
57	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	35.852.331
58	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	34.592.126
59	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	33.235.083
60	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	31.776.242
61	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	30.210.411
62	0	0,00%	0	24.977.630	4,57%	28.532.151
63	145.290	0,00%	0	24.977.630	4,57%	28.558.987
64	145.290	0,00%	0	24.977.630	4,57%	28.545.125
65	145.290	0,00%	0	24.977.630	4,57%	28.488.134

Vir: Lastni izračuni.

D. Izračun deleža dohodkov, ki ga mora ženska namenjati finančni svobodi, če jo želi doseči pri 65. letu starosti

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
30	250.000	6,70%	200.907	200.907	6,25%	207.189
31	253.380	6,70%	203.623	404.531	6,25%	430.136
32	256.805	6,70%	206.376	610.907	6,25%	669.864
33	260.277	6,70%	209.166	820.073	6,25%	927.460
34	263.796	6,70%	211.994	1.032.067	6,25%	1.204.081
35	267.362	6,70%	214.860	1.246.927	6,25%	1.500.957
36	270.977	6,70%	217.765	1.464.692	6,25%	1.819.393
37	274.640	6,70%	220.709	1.685.401	6,25%	2.160.779
38	278.353	6,70%	223.693	1.909.093	6,25%	2.526.590
39	282.116	6,70%	226.717	2.135.810	6,25%	2.918.397
40	285.930	6,70%	229.782	2.365.592	6,25%	3.337.865
41	289.796	6,70%	232.888	2.598.480	6,25%	3.786.769
42	293.714	6,70%	236.037	2.834.517	6,25%	4.266.992
43	297.684	6,70%	239.228	3.073.744	6,25%	4.780.537
44	301.709	6,70%	242.462	3.316.206	6,25%	5.329.532
45	305.788	6,70%	245.740	3.561.946	6,25%	5.916.238
46	309.922	6,70%	249.062	3.811.008	6,25%	6.543.060
47	314.112	6,70%	252.429	4.063.437	6,25%	7.212.554
48	318.358	6,70%	255.842	4.319.279	6,25%	7.927.433
49	322.662	6,70%	259.301	4.578.580	6,25%	8.690.584
50	327.024	6,70%	262.806	4.841.386	6,25%	9.505.074
51	331.445	6,70%	266.359	5.107.745	6,25%	10.374.163
52	335.926	6,70%	269.960	5.377.705	6,25%	11.301.314
53	340.468	6,70%	273.610	5.651.315	6,25%	12.290.208
54	345.071	6,70%	277.309	5.928.624	6,25%	13.344.757
55	349.736	6,70%	281.058	6.209.682	6,25%	14.469.118
56	354.464	6,70%	284.857	6.494.539	5,51%	15.559.580
57	359.256	6,70%	288.709	6.783.248	5,51%	16.714.121
58	364.113	6,70%	292.612	7.075.859	5,51%	17.936.327
59	369.035	6,70%	296.568	7.372.427	5,51%	19.229.985
60	374.024	6,70%	300.577	7.673.004	5,51%	20.599.089
61	379.081	6,70%	304.640	7.977.644	4,57%	21.852.781
62	384.206	6,70%	308.759	8.286.403	4,57%	23.168.024
63	389.400	6,70%	312.933	8.599.336	4,57%	24.547.687
64	394.664	6,70%	317.164	8.916.500	4,57%	25.994.776
65	400.000	6,70%	321.452	9.237.952	4,57%	27.512.433

Vir: Lastni izračuni.

E. Izračun deleža dohodkov, ki ga mora ženska namenjati finančni svobodi, če jo želi doseči pri 50. letu starosti

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
30	250.000	34,94%	1.048.137	1.048.137	6,25%	1.080.910
31	253.380	34,94%	1.062.307	2.110.444	6,25%	2.244.027
32	256.805	34,94%	1.076.669	3.187.113	6,25%	3.494.691
33	260.277	34,94%	1.091.224	4.278.337	6,25%	4.838.577

(nadaljevanje s strani 4)

Starost	Realni dohodek	Delež dohodka za FS	Letno	Akumulacija	Donosnost	Višina premoženja
34	263.796	34,94%	1.105.977	5.384.314	6,25%	6.281.716
35	267.362	34,94%	1.120.929	6.505.243	6,25%	7.830.521
36	270.977	34,94%	1.136.083	7.641.326	6,25%	9.491.809
37	274.640	34,94%	1.151.442	8.792.768	6,25%	11.272.826
38	278.353	34,94%	1.167.009	9.959.776	6,25%	13.181.271
39	282.116	34,94%	1.182.786	11.142.562	6,25%	15.225.332
40	285.930	34,94%	1.198.776	12.341.338	5,51%	17.296.600
41	289.796	34,94%	1.214.983	13.556.321	5,51%	19.498.720
42	293.714	34,94%	1.231.408	14.787.729	5,51%	21.839.132
43	297.684	34,94%	1.248.056	16.035.785	5,51%	24.325.688
44	301.709	34,94%	1.264.929	17.300.714	5,51%	26.966.678
45	305.788	34,94%	1.282.030	18.582.743	4,57%	29.511.328
46	309.922	34,94%	1.299.362	19.882.105	4,57%	32.190.084
47	314.112	34,94%	1.316.928	21.199.033	4,57%	35.009.319
48	318.358	34,94%	1.334.732	22.533.765	4,57%	37.975.701
49	322.662	34,94%	1.352.777	23.886.542	4,57%	41.096.206
50	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	40.305.718
51	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	39.442.981
52	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	38.504.204
53	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	37.485.412
54	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	36.382.447
55	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	35.190.951
56	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	33.906.358
57	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	32.523.891
58	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	31.038.543
59	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	29.445.074
60	0	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.737.996
61	154.008	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.844.172
62	154.008	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.913.362
63	154.008	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.943.309
64	154.008	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.931.644
65	154.008	0,00%	0	23.886.542	4,57%	27.875.883

Vir: Lastni izračuni.